

4.

DISCUȚIUNI ÎN JURUL

ARCHEOLOGIEI

DE

37

AL. TZIGARA-SAMURCAS

BUCUREȘTI

«MINERVA», INSTITUT DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ

BULEVARDUL ACADEMIEI, 3.—EDGAR QUINET, 4

1910

B.I.R.

1926

CUȚIUNI ÎN JURUL

ARCHEOLOGIEI

DE

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

BUCUREȘTI

«MINERVA», INSTITUT DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
BULEVARDUL ACADEMIEI, 3. — EDGAR QUINET, 4

1910

I.

ARCHEOLOGIE SAU ISTORIA ARTEI ?

Archäologie ist nichts andres als antike Kunstgeschichte und somit ein Teil der gesamten Kunsthistorie.

FURTWÄNGLER.

Invățământul nostru universitar, deși tânăr, a atins totuși în cele mai multe ramuri o dezvoltare impunătoare. Toate disciplinele caută să se țină în curent cu ultimele progrese ale științei și să ajungă nivelul celor mai de frunte universități apusene.

O singură specialitate, anume arheologia, este ursită, pare-se, să nu profite de progresul general ce însuflețește generația actuală. Căci nu numai că nu i se lărgeste cadrul, potrivit cerințelor mai nouă, dar oficial ea se reduce chiar de cum a fost la început. Ar fi deci o fericire dacă, lăsând la o parte orice veleități de reforme, am putea să recăpătăm cel puțin ceea ce am avut odinioară. Mai ales că, deși venită în urma altora, catedra de arheologie dela Universitatea noastră își are trecutul ei de glorie. Iniințată de către ministrul Cultelor d-l T. Maiorescu, în 1874, anume pentru Al. Odobescu, a cărui autoritate în această specialitate eră bine întemeiată, catedra a fost ilustrată de primul ei titular timp de douăzeci de ani. Prelegerile lui ¹⁾, ca și ale d-lui Maiorescu asupra logicei, și ale lui Hasdeu asupra filologiei comparative, toate inaugurate în acelaș an, vor rămâne desigur neșterse în analele facultăței noastre. Prin personalitățile lor puternice, prin spiritul larg și într'adevăr huma-

¹⁾ Publicate în urmă sub titlul general de «Curs de Archeologie» din care nu a apărut decât primul volum: *Istoria Archeologiei*, I, Antichitatea, Renașterea. 1 vol. 8°. 763 pg.. București 1877.

nitar ce caracteriză cursurile lor, atât de instructive și atrăgătoare în acelaș timp, acești trei apostoli ai școalei au contribuit în mare parte la repede evoluare culturală a generațiilor de azi. Rolul pe care Odobescu în special l-a avut asupra educației noastre artistice l-am arătat aiurea ¹⁾, căutând să pun mai ales în evidență concepția sa largă despre archeologie. Căci fără a fi urmat pe alții, ci din propria sa convingere, Odobescu a identificat studiul archeologiei cu acel al artei în general, subordonându-l însă acestei din urmă.

Indrăznețe pentru acele vremuri, părerile lui au fost în urmă consacrate de toate autoritățile specialiste. Dela Brunn și până la Furtwängler, toți archeologii moderni sunt azi unanimi a consideră archeologia ca o parte numai din istoria artei, fără de cunoștința căreia în genere nu se poate avea o judecată justă asupra artei antice în special. Căci și în privința archeologiei trebuie aplicat vechiul principiu: *monumentorum artis qui unum vidit, nullum vidit, qui milia vidit, unum vidit*.

Cu atât mai mare ne-a fost surprinderea văzând că suplinitorul actual al cursului de archeologie caută să ne întoarcă la interpretarea filologică a operelor de artă, astăzi cu totul părăsită. Nu voi reveni aci asupra dovezilor ce am adus ²⁾ contra curentului nefast ce tinde să acapareze învățământul artistic la Universitatea noastră. Sub pretext de a se da înviorare studiului limbilor clasice, archeologia se consideră ca o anexă a filologiei, pe când aiurea ea este cu totul scoasă de sub acest jug. Căci după cum am dovedit altă dată, ³⁾ nimeni nu mai resimte azi necesitatea textelor grecești sau italienești pentru a se pătrunde de frumuseșea operelor de artă din Grecia antică sau din Italia renașterii și a le judecă importanța lor. «Cine vrea să fie archeolog, trebuie mai înainte de toate să poată să vadă», aceasta este lozinca tuturor dela Brunn încoace. Ea se generalizează tot mai mult. Astfel în de curând apăruta mare operă sintetică asupra clasicității antice, ⁴⁾ cap. VII, asupra Archeologiei și istoriei artei, începe prin a arată că: «operele de artă alcătuiesc materialul și obiectul de cercetare pentru

1) «Odobescu archeolog» în *Arta în România*, vol I, pg. 235—259.

2) «*Ce se înțelege azi prin archeologie*» Conv. lit. IX, 1908.

3) «Evoluarea concepției despre archeologie». — Conv. lit. V, 1909, p. 574.

4) *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, herausgegeben von A. Gercke u. E. Norden, I Bd. Leipzig-Berlin, 1910.

istoria artei, după cum textele slujesc filologiei și istoriei». Iar după ce se amintește că «de două generații s'a introdus o totală prefacere (Umkehrung) în metoda archeologică, care în principiu cel puțin a fost pretutindeni recunoscută», se arată «*cât de puțin ne folosesc în fond toate notițele asupra artiștilor celebri și a operelor lor, fără de intuiția cea plină de viață!*» Căci orice descoperire nouă a vre unei statui «reclamă în primul rând—in erster Linie—o cercetare curat archeologică și de critică artistică (rein archäologisch-kunstkritische Betrachtung) și o comparare cu alte monumente înrudite; este o întâmplare fericită când reușim a întinde materialul de comparație până la tradițiile literare». Peste tot se recomandă dar contemplarea directă a operilor de artă în locul studiului sorgințelor literare, cari nu pot înlocui intuiția. Aceasta și în archeologie, ca peste tot în artă, singură primează. Numai la noi nu s'a ajuns la înțelegerea că în artă mai ales: *multo plus intelligitur, quod oculis videtur quam quod aure percipitur.*

Menționatul capitol se încheie «accentuând din nou că după cum nimeni nu poate învăța paleografia din tratatele asupra acestei materii, ci numai din studiul manuscriselor sau a facsimilelor, și după cum literatura și limba antică nu se poate învăța din tratate moderne ci numai din studiul operilor chiar, tot astfel archeologia și istoria artelor nu se poate pricepe decât după o veșnic reînnoită contemplare a monumentelor în originale, în gips sau în reproduceri bune.»

O confirmare mai deplină a tezei ce apăr precum și a cerințelor mele de acum 13 ani, nici că se poate. De atunci încă am prezentat un raport amănunțit asupra creiării unui Muzeu de reproducere în gips, pe care-l credeam de absolută necesitate pentru studiul archeologiei și al artei în genere. Sper că alții vor ști să profite și de această a mea propunere, după cum s'a uzat și de alte proiecte și indicații ce și-au însușit, pe cât a fost posibil.

Cu măgulire am mai constatat și efectul alarmei ce am dat contra interpretărilor din Pausanias, ce amenințau să ocupe seminarul archeologic. Neapărat însă că interpretarea nu s'a putut înlocui prin intuiție directă, căci nu-i este posibil oricui ca, la o vârstă mai înaintată, să înceapă educația necesară ochiului, până aci cu totul strein unor asemenea operațiuni. Căci rămâne bine stabilit că rolul principal al unui profesor de archeologie este mai presus de toate să știe să facă vizibile frumusețile artei antice. Astfel rezumă

și seniorul archeologiei de azi, profesorul A. Conze, misiunea învățământului archeologic. «*L'université n'aurait dès lors qu'à apprendre au futur maître à regarder les chefs d'oeuvre*». ¹⁾

Curentul de a contopi cât mai mult archeologia cu istoria artei și de a o predă prin intuiție, iar nu prin interpretări literare, se resimte nu numai în Germania, patria studiilor clasice, dar și în Franța și aiurea. Astfel archeologul G. Perrot, ²⁾ stabilind un program oficial de istoria artei, din cele 37 capitole nu rezervă decât 10 — deci nici a treia parte — artei antice din Orient și până la Roma. Tot dânsul confirmă necesitatea colecțiilor de reproduceri după monumente, dând chiar în anexă lista lor, și nicăeri nu prevede interpretarea textelor vechi.

În Paris chiar, mai mult ca oriunde, archeologia se pune în cea mai strânsă legătură și cu istoria națională, căreia îi servă de bază. La celelalte Universități franceze, ca și în Germania de altfel, studiul artei generale predomină față de al archeologiei speciale. Insuși Maxime Collignon, profesorul de archeologie din Paris, constată că «arheologia nu figurează, cu titlu obligatoriu, în nici unul din examenele universitare» ³⁾. El se mai crede obligat să explice că sub titlul prea vag de archeologie «*en réalité c'est l'histoire de l'art grec qu'on enseigne dans la chaire de la Sorbonne*».

Este inutil, cred, să mai multiplic citațiunile. Din cele ce preced și din cele arătate în alte două rânduri, reese destul de evident că archeologia este azi unanim considerată ca făcând parte integrantă din istoria artei. Figura de pe titlu ilustrează formula lapidară a lui Furtwängler ⁴⁾ luată aci ca motto.

Sub numele învechit azi de archeologie nu se înțelege decât istoria artei antice și *deci o parte a istoriei artei generale*. Sfera archeologiei este dar subordinată noțiunii istoriei artei; ambele sfere având un punct de atingere, căci întreaga artă antică e comună ambelor domenii. Archeologia rămâne azi dar, oricât s'ar restrânge domeniul ei, numai o parte din sfera cea mare a istoriei artei, în

¹⁾ În Raportul său ca președinte al Secțiunii învățământului archeologiei, la Congresul din Atena în 1905. Comptes rendus, Athènes, 1905 p. 324.

²⁾ Histoire de l'art dans l'enseignement secondaire. Paris 1900.

³⁾ L'archéologie à l'Université de Paris, în Revue de l'Enseignement vol. 37, p. 193.

⁴⁾ Die klassische Archäologie und ihre Stellung zu den Wissenschaften, in Deutsche Revue, I, 1905 p. 81.

afară de care ea nu se poate figura. Si nu ne putem închipui o arheologie din care s'ar exclude istoria artei; căci în acest caz arheologia ar rămâne fără obiect.

Față de aceste constatări este absolut neînțeleasă noua interpretare ce cată a se da arheologiei la noi prin publicațiile oficiale. În ultimele anunțuri se specifică anume că: «catedra este de arheologie propriu zisă, iar nu estinsă în așa fel încât să cuprindă și istoria artelor». ¹⁾ Cât sântem de înapoiți față de concepția largă a lui Odobescu și de normele ce predomină azi în apus.

Pe când în streinătate istoria artei se introduce peste tot în școli, la noi ea se exclude chiar din Universitate. Deși după Perrot ²⁾ «un esprit étranger à toute *notion* des choses de l'art n'est pas un esprit vraiment cultivé, dans le plein sens du mot». La Universitatea românească însă asemenea «noțiuni», chiar cele mai elementare, lipsesc. Ne întrec liceele din Franța în privința învățământului artistic universitar! În locul acestuia noi vrem să avem o arheologie cu totul specială. În acest caz însă nu vom avea nici arheologie, nici istoria artelor. Acesta să fie progresul în domeniul artei, cu care să se laude generația noastră?

¹⁾ Monitorul oficial din 9 Febr. 1910, repetit în nenumărate rânduri.

²⁾ O. c. p. 47.

II.

ISTORICUL CATEDREI DE ARCHEOLOGIE

Ingrădirea, ce oficial cată să se impună archeologiei, nu este de cât o ultimă fază a peripețiilor prin care catedra ei a trecut de când a rămas văduvă de titular. Istoricul acestei catedre este ușor de reconstruit, de oare-ce în afară de acte, ne mai vin în ajutor și debaterile Adunării Deputaților²⁾ din sesiunea trecută, în care însuși d-l Ministru al. Cultelor a luat cuvântul în această chestiune.

Astfel chiar D-sa ne afirmă că de pe timpul lui Odobdscu catedra eră pur și simplu de archeologie și că odinioară «nu a existat cuvântul de antichități».

Prin urmare sub această simplă denumire a existat catedra de la început și tot astfel o regăsim azi și în Buget și sub No. 13 art. I între materiile consemnate în Regulamentul Facultăței. Iar «antichitățile greco-romane» sunt alipite de istoria veche și epigrafie (No. 10, art. I. Noul Regulament din 22 Aug. 1908 al Facultăței de filosofie și litere din București).

Că Odobescu însă nu a înțeles, ca d-l Ministru azi, prin archeologie numai «desgroparea, studiarea și interpretarea rămășițelor civilizațiunilor vechi» dovedesc scrierile lui. Chiar din sfârșitul primei lecții a cursului de archeologie (p. 37), se vede clar că Odobescu înțelegea a cuprinde întreaga artă și pe cea românească. Iată însăși vorbele lui, pe care le citez în întregime, pentru a înlătură definitiv ori ce discuție asupra părerilor sale :

²⁾ Vezi discursul documentat al D-lui A. Marghiloman din ședința de la 15 Martie 1910 și răspunsul D-lui Ministru Haret din ședința de la 17 Martie.

«Poate că va trece termenul întrunirilor noastre de doi ani mai înainte ca să fi putut eși din **catacombele primilor creștini**; dar dacă cumva soarta destină acestei catedre o viață mai durabilă, apoi în *periodul final al cursului, vom putea să căutăm treptat, prin întinderea secolilor de mijloc*, cari au fost elementele gârbovite ale traiului și ale **artelor din imperiul bizantin**; ce au știut să facă în acelaș cerc de activitate **Arabii**, acei impetuoși cotropitori, cari într'o zi s'au resleșit cu armele și cu cultura lor de la Marea Indică până la Oceanul Atlantic; cum au incolțit și s'au desvoltat în Europa nordică și apusană viața feudală și **artele gotice**, și cum în fine tot cam pe acolo, a răsărit în zorile lumii moderne soarele strălucitor al **Renașterei!** După o călătorie așa lungă și variată prin răstimpii și prin răstaturile în cari s'au semnalat geniul și activitatea omenirii întregi, ce repaos mai plăcut și mai întăritor putea-vom afla, decât cercetând în jurul nostru cu o pioasă solitudine **acea scumpă moștenire** de vechi datine și **de vechi monumente pe care ne-au lăsat-o străbunii noștri**, pe pământul mult iubit al Patriei?».

Mai categoric nu se poate: pornind din antichitate, Odobescu își propune să studieze — cea ce a și făcut în parte — arta medievală, bizantină, arabă, gotică, a renașterii și în fine pe cea românească.

Deosebirea între concepția generală despre archeologie și cuprinsul ce d-l Ministru dă azi acestor studii, mai reese și din interpretarea ce d-sa dă cuvântului antichități. Prin acestea d-l Ministru, în repetite rânduri, ne spune clar eă înțelege «vechiturile cari se găsesc în pământ». Toți specialiștii însă și împreună cu ei și Odobescu în «cursul său de archeologie» ne arată (p. 12 și urm). că «încă de mult s'a stabilit în cărțile cari tratează despre archeologie și mai ales în învățământul universitar al acestei științe, o distincțiune pronunțată între studiul porțiunii etnice din archeologie și acela al porțiunii artistice sau estetice. S'a numit studiu propriu al *antichităților* (antichități ellene, romane etc.) cel d'întâi și *archeologie* pură sau și archeografie cel d'al doilea».

Aceasta nu este însă numai părerea izolată a lui Odobescu, ci e a tuturor specialiștilor. Marele și clasicul tratat al lui Mommsen-Marquardt: «Manuel des antiquités romaines», studiază de asemeni numai constituția statelor, administrația, instituțiile, cultul, legiuirile, uzurile etc. etc. ale popoarelor vechi, dar nici de cum «vechiturile

cari se găsesc în pământ». Cel mai simplu tratat ne confirmă că prin antichități romane d. p. se înțelege «l'exposé méthodique des institutions et des mœurs du peuple romain» și că această știință s'a numit astfel «parce que l'objet de son étude appartient au passé (*antiquitas*)» ¹⁾.

Din toate acestea reese întemeierea obiecțiunilor judicioase ce d-nii A. Marghiloman și I. Lahovary au făcut teoriilor cu totul personale și neadmise de știință, pe cari le-a expus d-l Ministru al Instrucțiunii în privința archeologiei și antichităților. D-sa însă adaogă că «chiamat să interpreteze cuvântul» și să hotărască asupra «nepotrivirii de vederi a comisiunii» a decis că «catedra trebuie să fie cea ce a fost în vremea lui Odobescu». Acum că am arătat prin chiar cuvintele lui Odobescu ce a înțeles el prin archeologie și antichități, se vede contrazicerea ce există între aceste păreri — la cari d-l Ministru se referă, admițându-le în totul —, și noua publicație oficială din care se exclude tocmai istoria artelor.

Rezultă dar că noul anunț al Monitorului oficial este în vădită contrazicere nu numai cu înțelesul general al archeologiei și al tradiției acestui învățământ la noi, dar chiar cu părerile d-lui Ministru și ale majorității comisiunii, cât și cu Regulamentul în vigoare al Facultății de filosofie.

Tinzând la modificarea esenței catedrei, numitul anunț este în contrazicere chiar cu legea. Căci potrivit art. 67, modificat în 1901, «crearea, suprimarea sau *schimbarea de destinație* a unei catedre universitare devenită vacantă, *se va face numai prin lege*, după cererea facultății respective sau după propunerea Ministrului, și după ce se va lua avizul Senatului Universității unit cu colegiul profesorilor facultății respective».

Aceste cerinți formale nefiind împlinite, anunțul nu poate angaja comisiunea convocată pe această bază. Căci avizul Senatului universitar nu s'a cerut de minister în privința archeologiei. O singură dată — în lunie 1901 — s'a întrebat facultatea, nu însă Senatul, asupra «oportunității contopirii catedrei cu cea de istorie», iar nu asupra schimbării destinației. La această întrebare din 1901 numai se pot referi cuvintele d-lui Ministru, care în ședința din 17 Martie 1910 afirmă că «s'a luat avizul facultății și, pe urmă, Ministrul a fixat sensul catedrei». Căci despre un alt aviz ulterior celui

¹⁾ Krieg: Précis d'antiquités romaines tr. p. l'abbé Jail. Paris, 1892.

din 1901, și acesta nehotărâtor în specia de față în privința sensului și întinderii cuvântului arheologie, la facultate nu se știe nimic. O dovadă că până în 1908 nu se ceruse și deci nu se hotărâse schimbarea destinației catedrei, ne dă d-l Ministru însuși în ședința de la 15 Martie 1910. D-sa ne spune că în 1908, atunci «când s'a publicat vacanța, s'a ivit nepotrivire de vederi între comisiunea care eră chemată — nu Senatul universitar, nici consiliul facultăței, ci comisiunea chemată ca să judece titlurile candidaților la acea catedră; s'a ivit nepotrivirea cu Ministrul în ce privește modul cum trebuie înțeleasă catedra». Din această foarte categorică expunere a d-lui Ministru reese însă că părerea comisiunii de examen nu poate ține loc de avizul cerut de lege, care după cum văzurăm nu există. Fără de acesta se putea oare «fixa sensul catedrei» altfel decât el există în Regulamentul facultăței din 1908?

Dar cu acestea nu se încheie vicisitudinile catedrei.

Rămânând vacantă prin moartea lui Odobescu în 1895, ea a fost suplinită de Tocilescu, profesorul de istorie veche și epigrafie și director al Muzeului de antichități. În 1901 publicându-se vacanța, singurul candidat cerând suplinirea am fost eu. În ședința de la 19 Aprilie 1901, Consiliul facultăței de filozofie și litere din București, «având în vedere că d-l Tzigara-Samurçaș a făcut studii speciale, atât teoretice cât și practice de arheologie și de istoria artelor în Germania, la München și Berlin, și la Paris... este în unanimitate de părere să i se încredințeze suplinirea catedrei de arheologie și antichități, cu începerea anului școlar viitor».

Titlurile pe cari în special se întemeie recomandarea facultăței erau: diploma de doctor m. c. l. în specialitatea istoriei artei și a arheologiei; atestatele de lucrări practice în seminariile arheologilor Curtius, Kekule, Furtwängler, Kalkmann și Ermann, precum și pe certificatul *Diracțiunii generale a muzeelor regale din Berlin* Nr. 96, 1368/1897. Prin acesta directorul Lessing conchide că «d. dr. Tzigara a dovedit că posedă pe deplin cunoștințele necesare pentru a fi putut luă dela început parte activă la lucrări și a redactă definitiv părți din noul catalog. În această lucrare comună, eu am putut dobândi impresia că d. dr. T. va fi capabil a dirige în mod avantajios un Muzeu, atât din punct de vedere științific cât și al utilității practice».

Pentru a da și mai mult temeiul acestei recomandări unanime, Decanul facultăței, dl. prof. I. Bogdan, prin raportul No. 108 din

7 Mai 1901, invoacă pe lângă considerentele de mai sus ale consiliului și «un al treilea motiv, care pe mine ca decan m'a înduplecat în deosebi să mă alătur la opinia colegilor mei», și anume că «profesorul universitar fiind prin natura pregătirii și a ocupațiilor sale un specialist» nu poate cumula două catedre, fără a neglija pe una din ele. Prin urmare «facultatea ne putând decăt să se bucure, când i se oferă ocazia de a pune capăt unei situațiuni trecătoare», decanul cere întărirea hotărârei consiliului. Ne luând în seamă toate aceste considerente și ne aprobând recomandarea făcută, Ministerul cere ulterior avizul facultății și anume numai «asupra oportunității de a se uni catedra de archeologie și antichități cu cea de istorie antică și epigrafie». În ședința din 25 Iunie 1901, pe baza mai multor considerente pe larg expuse, și în special că aceste studii «sunt de absolută necesitate, că ele trebuiesc făcute independent de istorie și cu dezvoltări în care profesorul de istorie nu poate să intre; că contopirea ar fi în paguba amândoror acestor specialități», consiliul facultății este de părere să se mențină acea catedră așa cum era în trecut. Fără a ține seamă de toate aceste considerațiuni, contopirea propusă de minister se face.

Prin noul buget al anului 1902—1903 catedra de archeologie este anexată la cea de istorie antică și epigrafie. Prin aceasta însă nu s'a realizat vre-o economie, după cum s'ar crede. Din potrivă, onorariul suplinatorului se adaogă la cel pe care-l lua în calitate de director al muzeului. Iar la titlul de simplu director de până aci se adaogă «însărcinat și cu cursul de archeologie la fac. de litere». Această schimbare se face nu prin lege, sau prin intervenția Camerii la discuția bugetului, ci direct de minister, prin buget.

Dar nici această schimbare nu se menține. În bugetul anului viitor catedra de «archeologie și antichități» reappare singură cu 504 lei lunar, iar cea de istorie este iarăși separată sub titulatura nouă «istorie antică cu științele auxiliare istoriei», cu 500 l. l. În acelaș timp însă se menține la muzeu «directorul însărcinat și cu cursul de archeologie la fac. de litere», tot cu 430 l. l.

În anul următor 1904—1905 altă schimbare: catedra de istorie e din nou contopită cu cea de archeologie, la muzeu menținându-se aceeași însărcinare.

După toate aceste schimbări și contopiri, în bugetul 1908—1909 catedra reappare sub titulatura simplă de «archeologie» fără nici o anexă. De la 1 Noeb. 908 ea se designă ca «agregație cu 430 l.

1. și totdeodată la direcția muzeului vedem că se introduce schimbarea că de la 1 Oct. 908 se acordă numai o diurnă de 300 l. l. Contopirea, atât de necesară în 1902 între direcția muzeului și catedră se desface acum, fără să se fi ivit alt ceva de cât întoarcerea bursierului G. Murnu a cărui autoritatea de arheolog însă a fost dela început contestată de cercurile competente. Dar acest motiv cu totul personal și fără nici o însemnătate din punct de vedere pedagogic sau artistic-științific nu poate să fi fost cauza fluctuațiilor aci expuse ale catedrei. Cauzele reale cari, în potriava avizului facultăței, au motivat atât schimbările cât și timporara contopire a catedrei nu sunt nicăeri consemnate.

După toate aceste schimbări rezultă că de la 1908 arheologia este fără alt calificativ sau îngrădire; ast-fel se află ea când se declară în fine din nou vacantă. Suplinirea ei este solicitată de Tocilescu, Murnu și subsemnatul. Recomandarea urmând a se face în Decembrie al aceluiași an, consiliul facultăței, în unanimitate de păreri, nevoind să prejudece asupra vre unuia din cei 3 candidați, cere ca suplinirea, până la definitiva și apropiata rezolvire, să fie continuată tot de Tocilescu. Ministerul însă dă preferință candidatului G. Murnu, încredințându-i din oficiu suplinirea, în potriava recomandărei consiliului pentru Tocilescu și neluând în seamă anterioara mea recomandare unanimă a aceluiași consiliu:

În Ianuarie 1909 cele două senate universitare urmând a se pronunța asupra celor trei candidați, consiliul de la Iași, pe baza raportului profesorului de arheologie (reprodus aci în anexă) ignorează candidatura lui Murnu, dând sufragiile sale în mod egal celorlalți doi candidați. La București, deși obțin majoritatea față de ceilalți candidați, nici unul nu e numit, neobținând majoritatea cerută de lege. Comisia de raport însă prin majoritate de 3, la care s'au raliat în scris și alți membrii ai senatului, se pronunță pentru arheologie în sensul larg propovăduit și de Odobescu, pe care, după cum rezultă acum din desbaterile Camerii, însuși dl. Ministru il aprobă. Această concepție modernă a arheologiei, susținută cu atâta elocuență și strânsă argumentare de d. A. Marghiloman în Cameră, e împărtășită și de dl. C. Stere, raportorul legii pentru crearea catedrelor universitare, care «în această privință este de acord cu d. Marghiloman cu desăvârșire, și *nu înțelege o universitate astăzi, care să nu aibă o catedră de istoria artei*».

Concursul din 1909 rămânând fără rezultat și catedra de arheologie continuând a fi vacantă, se publică concurs de agregatie provizorie pe ziua de 15 Ian. 1910. Singurul candidat in scris, d. Murnu, s'a retras în fața examenului. Iar subsemnatul am înaintat cu acest prilej, atât d-lui ministru cât și d-lui președinte al comisiunii, următoarea întâmpinare :

«Prin anunțul No. 43115 publicat în Monitorul Oficial se restrânge sensul arheologiei specificându-se anume «că concursul se va vace asupra Arheologiei propriu zise, iar nu estinsă în așa fel în cât să cuprindă și istoria artelor», pe când atât în Regulamentul facultăței cât și în bugetul ministerului catedra este trecută subt denumirea simplă de arheologie.

Această restrângere, care implică în sine schimbarea destinației catedrei, fiind făcută fără avizul consiliului facultăței și al Senatului universitar, nici prin o lege specială, prin urmare ne putând fi valabilă, concursul ce urmează a se ține în baza acestui anunț este lovit de nulitate.

Specificarea amănunțită a titlului catedrei, așa cum este făcută în anunțul oficial, fiind contra uzului, ar da loc presupunerii că a fost anume făcută în vederea unuia dintre candidații cari se prezentaseră la ultimul concurs, știut fiind că, cu aeea ocazie, această chestiune a fost discutată. Cum însă un anunț în Monitorul Oficial nu poate tranșa chestiunea în contra chiar a părerei majorității membrilor consiliului facultăței, unit cu Senatul Universitar, în competența cărora revine hotărârea, publicarea acestei restricțiuni nu poate fi valabilă.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât pe temeiul autorităților ce am citat în scrierea relativă la sensul arheologiei, din broșura ce am onoare a vă înainta aici, cât și din datele universităților din străinătate, se dovedește că curentul modern constă tocmai în a uni disciplina Arheologiei cu istoria artelor generale, din care ea reprezintă numai o parte.

La noi mai mult ca ori unde se impune această concepție mai largă a disciplinei arheologiei, de oarece universitatea noastră e cu totul lipsită de cursuri de istoria artelor, deși după programele școalelor secundare se impune predarea acestei materii, care se și reclamă la examenele de capacitate.

Intențiunea legiuitorului ne putând fi ca, prin restrângerea unei catedre prin simplu anunț în Monitor, să se favorizeze unul din

candidați în prejudiciul celorlalți, mă cred în dreptul meu, Domnule Ministru, ca atrăgându-vă atențiunea asupra menționatei abateri a publicației din Monitor, să vă rog, să bine voiți a dispune o nouă publicare a vacanței catedrei, conform legii și fără nici una din restricțiunile prevăzute în actualul anunț.

Iar întru cât privește definirea cadrului archeologiei în învățământul nostru, rămâne ca cele două universități să se pronunțe, ceea ce în momentul de față, când ambele catedre ale acestei specialități sunt vacante, este cu atât mai indicat».

Rezultatul întâmpinării ca și al concursului fiind nul, catedra s'a declarat din nou vacantă, pe baza aceluiaș anunț restrictiv. Aceasta este starea de lucruri actuală.

Nesiguranța în privința acestei catedre se mai trădează și prin înscrierea ei printre catedrele ce urmau să se creeze prin legea prezentată în Martie trecut, deși după cum însuși dl. ministru afirmă în cursul desbaterilor, «de fapt ea ar putea chiar să lipsească din proiectul de lege, și numai printr'un exces de scrupul am prevăzut-o aici».

Expunerea cât se poate de obiectivă și întemeiată pe date oficiale a fazelor prin care a trecut catedra va contribui, sper, la lămurirea atât asupra esenței catedrei, cât și asupra menirii ei în învățământul nostru superior. Căci de acord cu dl. Ministru, majoritatea voturilor comisiunii este că această catedră «trebuie să fie ceea ce a fost în vremea lui Odobescu», adică «*istoria bebelor arte din timpii trecuți*» ¹⁾. Această definiție este de altfel și singura conformă cu știința modernă.

¹⁾ Istoria archeologiei, p. 17.

III.

PRO MURNU

În afară de arătatele fluctuațiuni ale catedrei de archeologie, am avut de îndurat, în calitate de candidat, multe prigoniri în timpii din urmă, din partea d-lui G. Murnu în special. Cu o furie înjositoare pentru un aspirant la Universitate, d-sa s'a năpustit asupra aceluia care, cu mult înaintea sa, fusese designat pentru suplinirea ce — contra dorinței facultății — d-sa deține azi.

Situația de candidat m'a împiedicat de a curmă pe calea obișnuită insultele și calomniile ce d-sa mi-a adus. Iar persistența mea în această candidatură se explică prin obligațiunea luată față de Senatele universitare cari atât la Iași cât și la București m'au onorat cu încrederea și îndemnul lor. Căci personal, deși consider ca o deosebită onoare o catedră universitară, nu disprețuesc însă cătuși de puțin situația de profesor secundar, când ea este câștigată pe drept și îndeplinită cu demnitate și scrupulozitate. A renunța însă la o înaintare normală și bine văzută de majoritatea judecătorilor chemați a se pronunța, numai din cauza terorizării triviale a unui antagonist venit în urmă, ar fi probă de nerecunoștință și lipsă de ideal. Cu atât mai mult când reaua credință și neadevărul sunt singurele arme cu care sunt combătut. Căci într'adevăr d. Murnu, cuprins de disperarea celui care se vede a fi depășit de mult jumătatea drumului vieții fără a-și fi creat prin muncă o situație legală, și ne având deci nimic de pierdut, încearcă acum chiar și cele mai neuzitate mijloace. Astfel numai se explică lipsa de demnitate și de respect al adevărului de care d-sa se face culpabil în articolele sale. Pe lângă cazurile relatate în răspunsurile mele, voiu adăoga încă un exemplu tipic. În «Epilogul unei polemici» din Noua Re-

vistă Română din 18 Iulie, a. c., d. M. caută din nou să se disculpe de acuzarea întemeiată ce i-am făcut că «*în anul său de probă*» nu a făcut decât 15 prelegeri, citând în deosebi datele din condica de prezență «și anume: la 2, 9 și 15 Dec. 908; 20 și 26 Ian. 909», etc. (N. R. R., 17 Iunie. p. 84, coloana I, rândurile 23, 24 de jos). După cum dar bine se vede, eu mă referam la «anul de probă» deci primul an de însărcinare a d-sale — anul școlar 1908/1909 — după cum se mai specifică și prin datele arătate.

La acestea d-l M. în Epilogul său din 18 Iulie 1910 răspunde: «Onor d-l Tz. susține că n'am făcut în decursul *acestui* an școlar decât 15 ore de archeologie» punând cuvintele între semne de citație, deci ca fiind ale mele. Anul «de probă» 1908—9 la care mă referam eu e înlocuit prin «acest an școlar» adică 1909—10, ceea ce constituie o vădită falsificare a spuselor mele. Dar nu numai la atât se mărginește reaua sa credință. Căci pentru ca să dovedească «cât de răutăcioasă și îndrăzneată e calomnia» mea, d-sa «alătură dovada Secretarului Facultății de Litere» ¹⁾, pe care o tipărește cu cursive, ca un document important. Din acea dovadă reiese într-adevăr că «d-l profesor supl. G. Murnu a ținut în anul 1909—1910 39 lecții de archeologie». Dar chiar dacă d-sa a ținut în anul 1909—10, atâtea lecții, această dovadă nu infirmă întru nimic acuzarea precisă adusă de mine că în «anul de probă», în 1908—909 deci, cum anume am specificat cu indicarea lunilor și anilor, d-sa nu a ținut decât 15 lecții.

Reese dar nu numai că a falsificat cu știință citația ce face din textul meu, dar că cu cea mai dovedită rea credință se servă de un certificat, care nu se referă la anul citat de mine. În justiția comună

¹⁾ Să mai relev și lipsa de demnitate din partea unui profesor care produce certificatul dat de elevul său? Pe același d. G. Buzescu, care iscălește certificatul — cu sau fără autorizația decanatului? — îl întâlnim și la «*ospățul neuitat*» la care se «*turnă cu nemiluita vin din niște clondire uriașe*» în casa părintească a d-lui Murnu dela Pesta. E interesantă descrierea acestei excursii *archeologice* făcută cu banii Statului. Mai ales pentru a ne da o dovadă a priceperii artistice a conducătorului ei, d-l Murnu. După ce d-sa la început «deșteaptă icoane prin gesturi evocatoare» dispăre apoi cu totul reapărând numai la sfârșit, la un tur de vals.

În Muzeu, studenții ne spun singuri, că «un servitor al Muzeului ne arată fiecare obiect *dându-ne explicații*, cari auzindu-le dela un servitor ne puneau în mirare». De aceeași mirare ar fi fost cuprins și d-l G. Murnu față de știința improvizatului său suplinitor, desigur mai tare în muzeografie ca d-sa.

(Vezi descrierea excursiei din «Viitorul», luna August a. c.)

acel care cu știință falsifică un text, precum și acel care se servă, în scop de a-și atrage un folos personal și de a prejudicia pe alții, de un act ce nu corespunde situațiunii adevărate, este culpabil de înșelăciune și pedepsit mai sever decât numai cu amendă.

În lumea științifică o falsificare ca cea de sus și o intenționată rea întrebuințare a unui certificat cu scop vădit de a surprinde buna credință, să rămână oare fără nici o sancțiune? Căci e învederat că prin această falsificare premeditată a căutat să scape de acuzarea întemeiată ce i-am adus, pentru ca apoi sub aparența nevinovatului calomniat, el, falsificatorul, să mă mă acuze că «fabric pe față și fără nici o rușine niște astfel de grosolane minciuni și calomnii»!

Acest caz nu este însă unic. D-sa neagă cu o ne mai pomenită îndrăsneală chiar faptele cele mai lesne de dovedit. Astfel vrând dela început să redeștepte mila cititorilor, d-sa s'a plâns de marile jertfe ce ar fi făcut și că pe urma studiilor sale familia «s'a ales cu pierderi și împovărări grele» (N. R. R., p. 166). I-am ripostat că sub jertfe se ascund ajutoarele și bursele ce știu că a primit conform publicației oficiale a Casei Școalelor. Indignat însă, d-sa în Epilog protestă contra «răutăței și voitei falsificări ce cuprind insinuările mele». Căci, zicea d-sa, «bursa ce mi se impută că am primit în 1903... a fost un *ajutor*, singurul primit de mine din partea Statului» și adaugă că acest ajutor «nu l-a cerut *niciodată*» (sublinierile în original).

Din acest răspuns al său rezultă: 1) confuzia ce vrea să producă zicând că bursa a fost un ajutor, pe când în realitate a primit și bursă și ajutoare; prima fiind continuă, ajutoarele însă sporadice, după cum reiese din actele oficiale produse mai la vale. 2) Nu e adevărat că nu a cerut niciodată bursa, de oare ce există o petiție a sa înregistrată la Casa Școalelor sub No. 22.132/905 prin care *cere* prelungirea bursei de care beneficiase timp de trei ani. De asemeni *ajutorul* de 1500 lei, ce i s'a dat în 1907 nu poate intra în categoria celorlalte prin cari singur spune că «ministerul *se obligase* a-mi plăti cheltuielile obișnuitelor excursii arheologice, cum o poate mărturisi Institutul arheologic german din Atena», căci acest ajutor i se dă anume pentru excursii la Roma, Florența, Napoli, și este deci în afară de sfera institutului grecesc. Deși *bursier fără concurs* din fondul Niculescu, d-sa mai primește și numeroase *ajutoare* (de 1.500 lei chiar) atât din fondul Niculescu, cât și din fondul Simonidi, între 1903 și 1907.

De asemeni, nu e adevărat, după cum pretinde d-sa, că de atunci incoace nu a mai beneficiat de ajutorul Statului. Căci în 1908 deși i se acordase pentru tipărirea plagiatului său asupra Romei suma de 1.000 lei, d-sa nemulțumindu-se cu acest ajutor, dă un nou asalt, *cerând* încă un spor. Pe acesta însă de astă dată, însuși binefăcătorul său de până aci, d-l Ministru Haret, găsimu-l prea de tot pretențios, îl pune «la dosar». Acest prim refuz, după atâte alte favoruri, l-a indignat grozav pe d-l M. Acestea sunt datele oficiale ce am fost provocat a produce.¹⁾ Cetitorul va stabili de a cui parte eră adevărul.

Cât de întemeiate pe fapte și acte sunt de asemeni toate celelalte afirmări ale mele, reiese din articolele reproduse mai la vale. Tocmai prin obiectivitatea și strânsa lor documentare ele au disqualificat într'atât pe d. M., în cât văzându-se singur moralmente pierdut, a recurs la cele mai triviale atacuri împotriva mea. Am reprodus toate epitetele de care s'a servit. În Epilogul său, după ce găsește că «puținele calificative date sunt atât de slabe și palide față de realitate», mă mai gratifică și cu acel de «*rău-făcător*» și chiar «*criminal*». Nu-mi cunosc și nici lumea cealaltă, în afară de d. M. bine înțeles, nu știe ca eu «să fi săvârșit vre-o crimă» D. M. însă consideră probabil ca atare faptul de a fi îngropat pe veci cinstea d-sale, prin punerea în lumină a propriilor sale fapte. Rămâne ca judecătorii imparțiali să aleagă între această pretinsă «*crimă*» a mea și nevinovatele falșificări care caracteriză buna credință și cinstea nepătată a d-lui M. Iar dacă dovezile ce eu aduc, spulberând acuzațiile sale, atârnă mai greu decât chiar cele mai

¹⁾ Datele mele se întemeiază pe publicația oficială a Casei școalelor: Monografia fondurilor R. Simionidi și I. Niculescu, de Victor Anastasiu, Buc. 1909. La pag. 32—33 sub No. de ordine 148, G. Murnu *bursierul* din fondul I. Niculescu, apare cu un *ajutor* din fondul Simonidi, pe 1906. La pag. 166—7 d. M. ocupă de asemeni 2 rânduri: sub No. 195 e trecut, cu «*bursa*» la Atena «1903 (III)—1906, Dec. 3720/1903», iar sub No. 196 tot d-sa re apare cu «*ajutor*» în anii «1904, 1906, 1907». În aceiași publicație d-l M. mai re apare la pag. 102, sub No. 18 ca fiind ajutat cu «*spese de drum*»; iar la pag. 105, sub No. 3 e trecut «*pentru excursiuni archeologice la Roma și Florența*» La pag. 253 vedem că în Mai 906, i se acordă ajutor «*pentru continuare de studii de archeologie la Roma*». Iar la pag. 254 vedem iarăși că în Mai 1907 i se acordă un alt ajutor «*pentru studii de archeologie la Roma*». Așa grăesc actele oficiale. Iar d-l M. ne asigură că n'a primit decât *un singur* ajutor! Iar eu — și împreună cu mine și d-l Atanasu, autorul publicației oficiale — am fi deci calomnatori!

groaznice ale sale epitețe, nu a mea este vina. Căci știut este că nu după vorbe, ci după fapte judecă lumea.

Iar după ce d. M. s'a ocupat atât de mult de persoana mea, încondeindu-mă numai cu superlative, să-mi fie îngăduit a arăta pe scurt aci, și pe temeuri cu totul pozitive, activitatea sa de până acum, singura interesându-ne spre lămurirea pretențiilor sale de archeolog.

Titlul cel mai serios pe baza căruia d. M. reclamă catedra de archeologie este lipsa unei alte cariere, la vârsta înaintată la care a ajuns. După acest sistem ar rezulta ca toți cei fără specialitate definită să năzuească la Universitate. Aci însă, cum arată și d. Bogdan în mai sus menționatul său raport, nu ar trebui să între decât cei cu o specialitate bine definită, cu o educație îndelungată în direcția materiei ce au să predea. Această specializare și educație artistică îi lipsește însă cu totul d-lui M., d-sa fiind tuturor cunoscut ca specialist în grecește — limba sa de casă. Ca atare «om versat în cunoștința limbilor și literaturilor antice» îl citează însuși d. ministru Haret în Raportul său către Rege. Cât de întemeiate sunt și aceste cunoștințe speciale de grecește ale d-sale, ne dovedește măsura luată de Academie care, în urma greșelilor semnalate de d. Iorga, a distrus traducerea, în parte chiar tipărită, făcută de d. M.. În țara noastră însă d. M., care vorbește grecește din copilărie, a știut să tragă folos din această specialitate — învățată încă dela dădaca sa. Astfel, îndată după venirea sa în țară i se acordă, fără concurs, o catedră de grecește la Iași. Dar nici la această muncă d. M. nu rezistă. Căci obținând «un concediu din oficiu», deci cu parte din retribuția de suplinitor, se duce la München unde, în 1901, trece examenul de doctor în grecește. Teza sa tratează despre «*Rumänische Lehnwörter im neugrichischen*», deci nu din limba clasică elenă. Este o variantă a tezei sale din București asupra «*elementului grec ante fanariot în l. română*». Celelalte lucrări ale sale, în special: «Din Nichita Acominatos, 1906» sunt de asemenea simple *traduceri* din greaca modernă, în afară de *Iliada* apărută în 1906.

După cum se vede așa dar întreaga d-sale educație e pur filologică, mai mult modernă decât clasică, și nici de cum artistică sau special archeologică. În acelaș timp e drept, d-sa mai face și poezii (*Gânduri și Vise, 1898*), care deasemenea însă nu sunt, după Furtwängler, de vre-un folos archeologului.

Bursa cea grasă și ajutoarele arătate ce i s'au dat, momesc pe d. M., ca, de formă cel puțin, să se lase de filologie. Deși trimis — prin favoare și fără concurs — să studieze arheologia, d-sa continuă însă a se ocupa tot de grecește. Dovadă: traducerile ce publică în acest răstimp prin «Convorbiri literare». În streinătate, tot numai grație intervenirilor din țară — nu meritelor d-sale — i se face favoarea de a fi admis în școala germană din Atena. De aci însă nu trimite nici un raport, nici o comunicare, ci tot traduceri din grecește. Se plimbă apoi — cu alt ajutor în afară de bursă — la Roma de unde vine, după ce a încasat peste 15.000 lei, cu plagiatul cunoscut. Printr'acesta se inaugurează noua specialitate spre care se îndreaptă maturul d. M., până aci cunoscut ca simplu traducător și versificator. Valoarea acestei scrieri și a celei despre «portretul elin» ne-o arată Raportul reprodus aci în anexă. Intors în țară, în loc de a se apuca de săpături pentru care fusese trimis la Atena și Roma, dar pentru care se declară incapabil, cere bani pentru pregătirea cursurilor sale. I se acordă și acest ajutor și apoi ține faimoasele 15 prelegeri într'un an.

Noua fază sub care caută să se arate acum este cea de mare arheolog teoretic, având aerul de a disprețui muzeografia. La prima ocazie a vacanței Muzeului însă, atât singur cât și prin prietenii cari îl știau totuși necunosător în chestii muzeografice, insistă să i se dea direcția Muzeului, deși, după cum am arătat, nici o dependență între Muzeu și catedră nu există legalmente ¹⁾. Iar mult trâmbița «reorganizare» cu care se laudă constă în aplicarea în parte a criticilor ce s'au adus vechii organizări, cât și mai ales în intervenția ce face ca să i se aducă din streinătate regulamentele muzeelor mari. La cererea ministerelor și legațiunilor noastre după procurarea acestor statute și regulamente pentru nepriceputul d. M., se reduce dar marea sa operă în această direcție. Și aci alții lucrează pentru d-sa. Faptul însă că acum abia d-sa caută să se pue în curent cu nevoile și organizarea unui Muzeu dovedesc totala sa nepregătire pentru postul ce ocupă.

¹⁾ Și tot d. M., are curajul să mă numească pe mine arivist și acaparator. Știut însă este că am refuzat însărcinări ce mi s'au dat prin decrete publicate chiar în Monitor, atunci când am crezut că es din specialitatea mea. Deasemeni în loc de a menține direcțiunea Muzeului Aman, de bună voe am demisionat, după ce l'am aranjat, cerând să fie trecut altuia, după cum s'a și făcut. Dar aceasta e acaparare după d. M.

Cea mai bună probă a celei mai elementare ignorări de cum trebuie organizat un Muzeu de antichități, ne-o dă noua sală de curând instalată în catul de sus al Muzeului. Din organizarea ei se vede că pretinsul director nu știe încă să facă deosebirea între o sală de muzeu și o dughiană de vechituri (Rumpelkammer).

Orice ce calificativ e de prisos, după ce voi face pe scurt inventarul sălei. Într'ansa găsim: mumia egipteană, gipsul monumentului dela Adam-Klissi, obiectele săpăturilor din Constanța alături de: picturi germane, imitații de bronzuri, o colecție de pendule, portretul Regelui în litere microscopice, steagurile corporațiilor dela 1881 și alte foarte multe obiecte tot atât de antice.

Acesta e marele progres cu care se laudă noul director d. M. Pe baza acestor adânci cunoștințe muzeografice și extraordinare însușiri, d. M., e singurul dintre directorii de muzee numit în consiliul de arte, de curând instituit, pentru care numai subsemnatul nu sunt destul de calificat. Astfel fiind, n'are dreptate d. M., să se creadă ajuns dintr'o zi într'alta cel mai priceput muzeograf?

Acestea sunt în rezumat titlurile și jertfele cari îl fac pe d. M. să creadă că cunoștința din naștere a limbei grece îi dau dreptul a tot felul de favoruri¹⁾ și-l îndreptățesc a ponegri pe cel ce-i ese în cale, chiar într'o altă specialitate de cât a sa.

Convins însă că epitetele neintemeiate, prin cari speră să mă discrediteze, nu pot avea trecere, el recurge și în acest caz la alții. Reeditează de pildă polemicile ce am avut cu d. dr. Istrati. Și acestea au fost provocate de piedicele ce atunci a încercat să'mi pue, în organizarea Muzeului de artă națională, individul Mironovici. Și acesta, ca și d. M. în cazul de față, a voit să amețească lumea cu clevetiri și preținsele sale cunoștinți.

După cum însă acela singur s'a disqualificat, tot astfel d. M. va rămânea singur oglindit în epitele ce întrebuițează. Iar criticile anterioare ale d-lui dr. Istrati, provocate nu de scrierile mele, cari nu conțin niciun cuvânt ofensător la adresa d-lui dr., ci de intri-gile celor direct infierați de mine, nu pot servi d-lui M.. Căci incidentul este închis, prin hotărârile unor jurii, cunoscute și

¹⁾ Cele trei lefuri ce încasează — în afară de arătatele ajutoare — sunt date tot numai favoarei: suplinirea la Seminarul Nifon, suplinirea la Universitate și suplinirea la Muzeu. Pentru nici una din aceste slujbe nu are un decret sau numire pe bază de titluri. Și mai are curajul a denunța situația mea, dobândită treptat și pe baze concrete, nu pe hatăruri!

d-lui M. Prin martorii mei am declarat că «nu am avut nici cea mai mică intențiune de a pune la îndoială onorabilitatea d-lui dr. Istrati». Față de acestea d-sa, prin martorii săi, a declarat că deși cele scrise în potriiva mea «cad dela sine, dar că, totuși, retrage orice cuvânt ce ar părea ofensător pentru d. Tzigara-Samurcaș.» Aceste hotărâri ale juriilor sunt angajamente de onoare pe care orice om cinstit e obligat să le respecte. In zădar caută d. M. să mai tragă foloase dintr'o afacere asupra căreia, pe baza celor aci arătate, niciun om de onoare nu mai poate reveni. Asemenea corectitudine însă nu se poate cere dela acel care s'a făcut culpabil de plagiat în scrierile sale și de falș și rea credință în discuții.

Nepregătirea sa științifică a confirmat-o Senatul universitar pe baza Raportului lui T. Antonescu. Necinstea sa o dovedesc probele aci aduse.

Cred că din obiectiva expunere a faptelor, caracterizarea d-lui M. reese în destul, fără ca să fie nevoie să mai insist.

Necuviințele ce d-sa mi-a adresat vor zbură, ca orice vorbă fără temei; faptele noastre însă singure rămân. Și după acestea urmează să fim judecați.

IV.

IN APĂRARE

Pentru o și mai temeinică lămurire a probității literare și a cinstei personale a d-l M., reproduc aci—întocmai—articolele prin care am fost nevoit să mă apăr în potriva atacurilor sale. Cu acest prilej se va vedea cum d-sa a redus discuția asupra unor principii de artă la polemici cu totul personale.

La primul articol al d-lui M. din N. R. R. am răspuns în Nr. dela 30 Maiu al aceleiași reviste prin următoarele :

Prin articolul său din 16 Mai al N. reviste române d-l Murnu revine din nou asupra «chestiei catedrei de archeologie».

De astă dată însă părăsind terenul științific, d-sa, pozând în victimă, caută să-și apere «nu numai munca, ci și viața și, mai mult decât viața, cinstea» (p. 88).

Astfel pusă, chestiunea capătă dela sine o importanță mult mai mare ; ia proporțiile unei probleme de înaltă morală socială. Căc de sigur că mai presus de valoarea operei unui scriitor stă, și trebuie să stea neapărat, *cinstea autorului*. Lucrările lui—ori cât de însemnate sau neînsemnate s'ar părea pentru moment,—sunt totuși numai relative și susceptibile de perfecționări și întregiri în decursul vremii.

Nimeni nu poate reclama dela fiteșicare numai lucrări desăvârșite,—capo d'opere. Ceeace însă se impune, chiar celui mai modest scriitor, este cinstea. Fără de ea nu se concepe lucrare științifică. Ea singură precumpănește așa de tare toate celelalte însușiri, în cât chiar operele de valoare pierd însemnătatea lor, când nu-s clădite pe baze cinstite. Condițiile esențiale ale ori cărei lucrări sunt dar probitatea, cinstea autorului și veracitatea aserțiunilor sale. Cu atât mai mult și fără nici o rezervă se impune această condițiune au-

torului, care năzuește să serve de exemplu generațiilor tinere, în serviciul cărora scrie. Dreptate are așa dar d-l M. ca mai presus de toate să încerce să-și salveze cinstea. Rămâne să vedem întru cât reușește.

Ultimul articol al d-lui M. începe prin imputări aspre aduse celor cari, cu prilejul necrologului profesorului Teohari Antonescu, au publicat și o parte din Raportul răposatului asupra lucrărilor d-lui M.. Fără însă a ști că acest manuscris al lui T. A. era singurul ce se află în acel moment în Redacția «Convorbirilor literare», d-sa, crezându-se la adăpost de orice desmințire din partea celui dispărut dintre noi, își permite tot felul de insinuări. Astfel pretinde că «dispoziția răposatului a fost călcată... întru cât regretatul profesor, cu toată provocarea ce i-a făcut un prieten al meu (al d-lui M.) n'a găsit cu cale, sau, cel puțin, n'a stăruit în decurs de un an să dea publicității raportul său», Protestând dăr contra «insulte aduse memoriei răposatului profesor», d-l M. adaogă : «cu regret, cu sincer și adânc regret, mă văd silit să răspund în public» la Raportul amintit din Nr. de Ianuarie al Convorbirilor literare.

D-l M. spune neadevăruri. Căci înainte de a se publica, ocazional, acest fragment, d-sa cunoștea învinuirile ce i se aduceau prin Raport. Dovadă : În replica sa d-l M. protestează la început chiar în potriva unor acuzațiuni relative la ilustrațiile lui Preller, despre cari nu se găsește absolut nici o mențiune în «fragmentul» din Raportul lui T. A. publicat în «Conv. lit.» pag. 8 și următoarele. (Raportul e reprodus întocmai aci în anexă).

Răspunzând așa dar la o acuzație necuprinsă în «Conv. lit.» se dovedește că d-sa a cunoscut mai dinainte și de aiurea întreg raportul lui T. A. De fapt el a fost publicat în extenso în «Conservatorul» din 13 Iunie 1909, pe pag. 1, suu titlul de : Raportul Comisiunii de cercetare a lucrărilor candidaților la catedra de arheologie din București. În acest raport oficial se află și pasagiul relativ la ilustrațiile lui Preller, la care d-l M. răspunde, deși nu e redat în fragmentul din «Conv. lit.»

Din această constatare rezultă : 1. Că publicarea raportului lui T. A. în «Convorbiri literare» nu constituie o călcare a dispozițiilor răposatului, după cum pe nedrept afirmă d-l M. 2. Că deși d-l M. cunoștea încă dela 13 Iunie 1909 toate acuzările ce-i adusesese T. A., totuși d-sa nu s'a încumetat să-i răspundă decât atunci când era sigur că nu i se poate riposta.

Procedeul d-lui M., de a fi tăcut cât timp antagonistul său trăia și să vorbească tocmai după ce el a murit, constituie într'adevăr «un procedeu de o impietate care revoltă pe toți oamenii de bine și cu bun simț», cum însuși exclamă d-sa.

Inconsecința și mai ales fățărnicia d-lui M. se mai dovedește și prin pretinsa indignare ce i-ar fi produs publicarea Raportului lui T. A. în «Convorbiri literare». Căci de unde la început d-sa motivează răspunsul său numai ca o protestare contra «insulte aduse memoriei răposatului», uită îndată rolul ce-și însumase, și termină printr'o vehementă acuzare tocmai în potriva acestuia¹⁾.

Astfel d-sa găsește cu cale să reediteze, asumându-și, o critică străină scrisă acum *patru* ani împotriva lui T. A. Dacă d-l M. consideră ca justă acea critică, nu a avut oare prilej să o pună în discuție pe când trăia încă T. A.? Ori crede că prin reimprospătarea invinuirilor produse de alții în 1906, d-sa aduce acum un omagiu memoriei lui T. A.

Revenind la modul cum d-l M. răspunde criticei lui T. A., vom vedea că și mijloacele sale de combatere și felul său particular de a trunchia citatele adversarilor săi, constituie o contribuție interesantă la capitoul cinstei autorului.

În argumentarea ce urmează mă voi servi numai de elemente cunoscute, fără a mai aduce vre-o probă nouă pe lângă cele produse și în deajuns discutate în polemicile urmate din ambele părți.

Principala acuzațiune, ce în genere s'a adus d-lui M. este, în afară de lipsa de originalitate, faptul că s'a servit până la plagiere de autorii străini, pe cari în unele cazuri, cu îngrijire, a evitat chiar să-i pomenească. Această în special în lucrarea sa «Monumentele din Roma». Cât de serioasă este asemenea acuzație, reese din chiar ultimul răspuns al d-lui M. din N. R. R. (p. 78, col. II). Astfel, apărând lucrarea sa «Portretul Elin» d-sa singur

¹⁾ Față de simulata indignare a d-lui M. de a se fi publicat Raportul lui T. A. fără voia acestuia, cum pe nedrept pretinde d-sa, să ne fie permis a întreba cum să calificăm noi faptul că acest d. M., în alt răspuns al său, publică textul unei scrisori particulare a mea adresată în 1896 lui Tocilescu. Această scrisoare a aflat-o d-l M. în succesiunea lui Tocilescu pe care a fost însărcinat oficial să o ia în primire. A abuza astfel de o «*scrisoare particulară*» nu constituie într'adevăr «o lașitate și impietate caracteristică» pentru a întrebuița termenii cari d-l M. vrea să infiereze republicarea unui *Raport oficial*? Iar tot d. M. are curajul să mă acuze că m'am servit «de arma unui mort... cu focul de pae» după hazlia sa imagine (N. R. R. p. 123).

declară; «înțeleg să mă acuze că am ascuns pe autorii consultați și folosiți de mine, că n'am vrut să-i citez, dar odată ce i-am citat și declar că m'am folosit de ei cred că nu-și mai poate avea loc nici o bănuială de necinste».

Suntem de acord cu d-l M. Aplicând însă propriile sale principii la lucrarea sa «Monumentele din Roma», vom vedea că bănuiala de necinste, în loc de a dispărea, se întărește și mai mult. Căci acuzația ce i se aduce, constă nu în faptul de a fi consultat și utilizat alți autori, dar de a fi evitat cu anume îngrijire să menționeze, chiar fie numai în prefață, numele acelor autori. Cu atât mai mult, cu cât nu numai că i-a consultat, dar i-a și tradus în bună parte.

De această acuzare precisă și foarte gravă d-l M. nu se poate desvinovăți. Ea rămâne nesdruncinată cu toate circumstanțele atenuante ce d-sa vrea să aducă prin răspunsurile sale ulterioare.

Să recapitulăm pe scurt faptele. În prefața cărții sale: «Monumentele antice din Roma» la p. 11 d-l M. afirmă «se înțelege, într'o materie ca asta înaintașii străini nu mi-au lipsit; ba chiar unora din ei sunt dator cu câte ceva. Dar ei nu sunt nici așa mulți și mai cu seamă, așa satisfăcători, cum s'ar crede». Dar în loc de a ne da cel puțin o înșirare a numelor acestor înaintași, d-l M. se mărginește a adăoga într'o notă dela aceeași pagină că «am exclus cu dinadinsul orice citație și aparat științific de teamă ca nu cumva lucrarea mea să ia proporții mai mari și să devie mai puțin accesibilă publicului». Această temere e cu totul neîntemeiată și ori-cine pricepe că în această lungă prefață de 12 p., în loc de Himalaia, Goethe, Schiller și a pasagiilor în original și traducerea versurilor din Tannhäuser al lui Wagner, se cuvine, cel puțin într'o notiță, enumerarea autorilor din cari cu atâta prisosință a tradus d-l M.

E inutil să mai insistăm asupra acestui procedeu și să mai caracterizăm faptele. D-l Murnu se condamnă singur prin propria sa mărturisire citată mai sus. Căci «Monumentele din Roma» cad tocmai sub învinuirea de care autorul vrea să apere cealaltă lucrare a sa «Portretul elin», și astfel, nu mai poate scăpa de acuzația că a ascuns — cu intențiune — pe autorii de cari s'a folosit. Prin urmare există și rămâne întemeiată «bănuiala de necinste» de care se teme atâta.

Prins asupra faptului, d-l M. a încercat să atenueze în urmă disprețul ce arată în introducere față de autorii — anonimi? — cari «nu sunt nici așa mulți și mai cu seamă, așa satisfăcători cum s'ar crede». Și în loc de a se mai fâli că «a trebuit să consulte izvoare multe (adineaori erau puține!) și deosebite cari nu sunt la îndemâna tuturor» și «să descurce ițele încâlcite ale labirintului savant» (intr. p. 11), d-sa, în replică, mărturisește că «datele fundamentale pe cari se întemeiază descrierea sunt **strânse** din diferite izvoare» (Plagiatul meu p. 4); iar în N. R. R. adaugă chiar că drept «exemplu» mi-au servit mai ales *două* cărți ale «înaintașilor streini», cunoscutul arheolog Petersen și Berteaux» cu care, singur ne spune, manualul său «are cea mai mare analogie» (p. 79).

Prin urmare acele «izvoare multe și deosebite care nu sunt la îndemâna tuturor» pe care, în prefața cărții sale (p. 11) d-l M. se laudă «că a trebuit să le consulte», se reduc acum la două manuale din cele mai răspândite! Și deși nu sunt decât două, totuși d-l M. nu le-a citat «de teamă ca nu cumva lucrarea sa să ia proporții mai mari și să devie mai puțin accesibilă publicului!»

Dar nici această mărturisire nu e adevărată. S'a dovedit că în afară de cei doi citați, d-sa a mai tradus și din alte manuale cum d. p. din Huelsen și Haugwitz etc.

Corect ar fi fost ca aceste nume să fi fost citate dela început în locul notiței în care promite «că voi căută într'o ediție viitoare (? ?) să completez aceste lipsuri». Lipsurile fiind simțite și de autor, fără însă a fi împlinite, lasă să se bănuiască motivul pentru care au fost ascunse. Ele erau menite să dea lucrării, în vederea anor anumite scopuri, aparența unei originalități pe care nu o are, deși această pretenție este atât de accentuată în prefața cărții.

Inceputul de mărturisiri, incomplete de altfel, din partea d-lui M., nu-l scutesc însă de celelalte grave acuzări ce, înainte chiar de T. A., i s'au adus printr'un articol apărut în N. R. R. No. 14, Dec. 908 și apoi prin broșura d-lui N. S. Ionescu, intitulată: «Plagiatul d-lui M.». Și la aceasta a simulat d. M. un răspuns. Nu l'a dat însă în revistele ce-i stau la dispoziție, ci într'o broșură nepusă în comerț ce s'a împărțit în număr restrâns, numai celor pe cari d-sa credea că-i poate convinge. În acest răspuns însă d-sa a evitat, cu cunoscuta-i dibăcie, să răspundă tocmai la cele mai grave acuzațiuni și anume la acele de plagiat. Căci cele

câteva exemple trunchiate ce a reprodus d-sa, nu infirmă câtuși de puțin numeroasele paralele din care se vede nu numai că a utilizat fără a-i pomeni, dar că în multe părți a tradus chiar ad litteram pe Huelsen și pe Thédénat. Și nu numai în descrierea monumentelor, dar chiar în comparații și reflexii se găsesc asemenea «po-triviri» cu textele streine, cari nu se pot explica prin veșnice «coincidențe» cum caută să se scuze d-l M.

D-sa reproșează încă criticului său că din cele 10 capitole ale cărții sale «nu atacă decât două și jumătate» (Plagiatul meu p. 6). Cantitatea paralelelor nu are importanță. E destul să avem un singur exemplu de traducere făcută după un autor care nu a fost citat, pentru ca cînstea autorului să nu «rămână mai presus de orice bănuială» după cum dorește d-l M. (ibid. p. 4).

Din numeroasele exemple puse pe două coloane de către d-l Ionescu, reese cât de justă este critica lui T. A., care, între altele acuză pe d-l M. că «reproduce vorbă cu vorbă în lucrările sale cuvintele altor autori, fără a-și da osteneală să-i citeze, crezând să ne lase cu modul acesta în suflet simțimântul că el ar fi adevăratul autor.»

Nevoind să introduc elemente nouă în discuție, mă refer, ca și T. A., la exemplele date de d-l Ionescu, și las pe cititori să judece următoarele ciudate «coincidențe». Într'un singur capitol întâlnim, în afară de traduceri libere, de rezumatele cu meșteșugite înversări de fraze și aceste traduceri ad litteram. E vorba de Vestale.

Cea care eră vinovată la stingerea focului eră bătută cu vergi de către marele pontifice, pe când ceace păcătuiă trupește eră dusă afară din oraș la campus sceleratus unde sărbătorește era îngropată de vie.

Murnu: Monumente antice, București 1903.

p. 60

Eine Vestalin die das heilige Feuer erlöschen liess, wurde vom Pontifex mit Rutenstreichen gezüchtigt, hatte sie gar das Gebot der Keuschheit verletzt, so wurde sie auf dem campus sceleratus lebendig begraben.

Huelsen: Das Forum Romanum. Roma, 1904.

162

La vestale coupable d'avoir laissé éteindre le feu sacré, était battue de verges par le grand pontife; la Vestale coupable d'avoir failli à son voeu de chasteté était enterrée vive dans le *campus sceleratus*.

Huelsen: Le Forum romain, Rome, 1906.

p. 203

sau, în acelaș capitol, la distanță de o pagină :

«Pieptănătura asta născută dintr'un interes practic, căci părul fals apără adevăratul păr al Vestalelor când ele vegheau la focul sfânt, eră obișnuită la mirese și aveă pentru ele un înțeles simbolic; în ea vedeau Romanii o bună prevestire, căci mireasa trebuia să aibă pentru soțul ei credința neșovăită ce aveă o preoteasă Vestală față de zeiță.

p. 62.

«Diese recht alterthümliche und unbequeme Hauben mussten die Vestalinnen zeitlebens tragen, die übrigen Römerinnen nur an ihrem Hochzeits tage: *«des guten Omens wegen weil die Braut ihrem Mann ebenso unverbrüchlich das Gelübde der Treue haben sollte, wie die Priesterin der Gottheit»*,

«Cette coiffure archaïque et incommode (elle n'avait d'utilité que pendant le temps où la prêtresse surveillait le feu sacré, car elle protégeait alors sa chevelure véritable contre l'ardeur de la flamme) les Vestales devaient la porter tout le temps de leur sacerdoce. Les autres Romaines ne la portaient que le jour de leurs noces; *«c'était un bon augure parce que la fiancée devait avoir pour son mari l'inébranlable fidélité de la prêtresse pour Vesta»*.

p. 208

Singura deosebire constă, după cum se dovedește, numai în faptul excluderii semnelor parantezei, și, ceace e mai grav, în omiterea semnelor citațiunii care, în ambele cazuri, sunt puse de Huelsen. Și pe când capitolul învățatului german se termină printr'o lungă înșirare bibliografică de autori antici și moderni, d-l M. nu găsește cu cale să menționeze nici chiar pe Huelsen, de care, nu poate să mai nege că s'a servit până la plagiar.

Chiar dacă acest exemplu s'ar află izolat, el ar fi totuși suficient pentru a ne deșteptă bănueli temeinice despre cinstea și intențiunile curate ale autorului român, care mai are îndrăzneala să termine prefața cărții sale laudându-se că a scris un povățuitor «în mare parte mai cuprinzător și mai deplin decât orice altă lucrare streină». Sărmanii savanți streini, cari sunt astfel desprețuiți de cel mai aprig plagiator al lor! Adorabilă este modestia și cinstea d-lui M.!

Dar cazul aci menționat, departe de a fi unic, reprezintă regula generală. Cu drept cuvânt dar T. A., analizând «Portretul elin», caracterizează astfel metoda de lucru a d-lui M.: «Ideia conducătoare ca și faptele și argumentele sunt uneori împrumutate dela un autor străin; numai rânduirea lor este alta decât le găsim la

împrumutător. Dacă din întâmplare asupra aceleiași idei își rostesc gândul lor mai mulți autori în acelaș timp, atunci d-l M. potrivește în totdeauna ca ideile și chiar frazele unuia să fie întrețesute cu ideile și frazele altuia, așa încât ne este cu desăvârșire cu neputință să-l învinuim de plagiat sau copiat în desfășurarea problemei sale, cu toate că nu este idee, nu este argument care să nu fi fost împrumutat» (Conv. lit. 1910 p. 101; sau aci anexa).

Din acestea reese clar că d-l M. *uneori* împrumută ideia și argumentele dela un singur autor; alte ori dela mai mulți autori, cari au tratat acelaș subiect. În acest din urmă caz însă, *în totdeauna* întrețese ideile și frazele diferiților autori așa de meșteșugit, încât *în desfășurarea problemei* nu ne este posibil să-l învinuim de plagiat sau copiat, *deși* fiecare idee luată a parte este împrumutată.

D-l M. însă interpretează cu totul altfel pasagiul lui T. A. Il dăm în întregime, pentru că el ne va servi drept pildă a bunei credinți a celui ce-și apără cu atâta patos cinstea sa. La pag. 78, col. II, din N. R. R., găsim următoarea argumentare: «Că autorul (T. A.) e foarte puțin convins și sigur de adevărul spuselor sale, ne o probează în modul cel mai evident *incoherența și contradicția*, cu care își încheie aceste acuzări; căci pe deoparte mă învinuește că «nu este la mine o idee, un argument, care să nu fie împrumutat», iar pe de alta, că numai «uneori sunt împrumutate». E o atât de colosală distanță dela «uneori» până la «toate»! Dar cece e mai ciudat și totdeauna mai caracteristic, este concluzia finală, mărturisirea prețioasă a criticului, când răsturnând tot ce clădise până aci, ne spune că «ne este cu desăvârșire cu neputință să-l învinuim de plagiat sau copiat».

Confuzia o produce d. M. intenționat, după cum se vede din compararea citatelor netrunchiate, confundând cece spune T. A. despre felul său de a împrumută dela autori străinii. *Uneori*, zice T. A., ia d. M. ideia unui singur autor; când sunt mai mulți însă, *întotdeauna* ia dela toți și le întrețese ideile, așa încât, în desfășurarea problemei — numai — nu e posibil să stabilești de unde a copiat, deși toate părțile sunt împrumutate. Iar după răstălmăcirea sui generis ce dă d. M. pasagiului lui T. A., d-sa exclamă radios: «cinstea lucrări mele e salvată fără voia criticului».

Noi socotim însă din potrivă că nu e de loc salvată. Plagiatul rămâne plagiat, oricât s'ar ascunde prin răstălmăciri ulterioare.

Prin acelaş sistem de a interverti şi încurcă intenţionat spusele adversarului se apără d. M. şi când e vorba de fapte concrete, nu numai de interpretări. Iată un exemplu tipic: T. A. îi reproşează, cu drept cuvânt, că nu cunoaşte înţelesul nici a celor mai uzuali termeni de arhitectură, pe cari caută să-i tâlmăcească prin perifraze, care nici clare, nici exacte nu sunt. Astfel în traducerea din Huelsen termenul «Tonnengewölbe» e redat prin «bolţi crucişe» (M. p. 44) pe când în realitate acest fel de boltă nu e de loc crucişă, ci din potrivă e cilindrică sau semicirculară = voute en berceau. Iar «Kreuzgewölbe» = voute d'arêtes sau boltă încrucişată d. M. traduce şi mai straniu prin «bolţi albiate de câte trei sau patru pilaştri». Această perifrază nu însemnează însă nimic: o boltă crucişă pe trei (sic) pilaştri e o aberaţiune, zămislită de unul care nu-şi dă de loc seamă ce este o boltă «în cruce», care nu se poate opri decât numai pe 4, iar nu 3, puncte de sprijin.

La toate aceste acuzări foarte întemeiate şi foarte precise d. M. răspunde, luând iar tonul de magistru:

«Din răstălmăciri şi apropieri de texte străine din «Monumente», el (T. A.) ajunge la concluzia bizară, că eu nu cunosc înţelesul unor termeni arhitectonici întrebuiţaţi de mine. Căci, minunea minunilor, prin bolţi albiate traduc nemţescul Kreuzgewölbe, pe când el însuşi vede că eu întrebuiţez expresia «boltă crucişă», expresie înadins făcută de mine...» N. R. R. p. 79.

În felul cum escamotează răspunsul, s'ar părea că într'adevăr acuzarea lui T. A. e nedreaptă, de oarece, după cum afirmă d. M., şi d-sa «întrebuiţează expresia boltă crucişă». D-sa însă intenţionat uită să adauge că o întrebuiţează fals, căci o pune în loc de Tonnengewölbe, pe când boltă crucişă = Kreuzgewölbe. Astfel fiind adevărul, acuzaţia lui T. A. îşi păstrează întreaga ei tărie şi ironia — cam palidă — a d-lui M. nu-l salvează. Recunosc însă că în asemenea eschivări dela adevăr d. M. e maestru. Prin lungi explicaţii caută să deturneze atenţiunea dela termenul încriminat şi astfel să se strecoare. Abil o fi, dar e oare şi cinstit acest procedeu?

Încântat de victoria ce crede că a reperat şi asupra acestui punct, d. M. exclamă: «T. A. recunoaşte că aceasta e o «observare de mică însemnătate», şi totuşi nu se sfişte a mă acuză, pe baza ei, de insuficienţa studiilor mele». De fapt T. A. spune: «fireşte că s'ar părea că aceste observări sunt de mică însemnătate; în realitate ele ne fac să ne dăm seama de insuficienţa studiilor sale.»

Din aceste exemple vechi, aci din nou împospătate numai, se vede lipsa de scrupul cu care d. M. intervertește spusele adversarilor săi. Asemenea procedee, întrebuițate mai ales față de cel de curând dispărut, ne impuneau datoria să restabilim adevărul.

S'au omis din discuție toate aluziile personale, atinse de d. M. în ultimul său articol. Căci nu poate fi de niciun interes amestecul aprecierilor personale în această discuție de fapte.

Ne găsim în fața unui plagiat, față de care d. M. nu are nicio scuză. Pe lângă acesta se mai adaogă o sumă de greșeli elementare atât în privința teoriilor mai nouă în sculptura elină, cât și asupra unor termeni arhitectonici, cari pentru orice specialist probează insuficiența cunoștințelor și pregătirii d-lui M.

Expunerea acestor fapte în adevărata lor lumină are singură interes pentru formarea convingerilor celor ce au să judece chestiunea.

* * *

Acestui prim răspuns îi urmează în N-r. de 13 Iunie 1910 al N. R. R. următoarea replică :

Sunt nevoit să revin asupra acestei chestiuni penibile, căci cu d. Murnu nu se poate curma discuția prin restabilirea faptelor. La fiecare replică introduce elemente cu totul streine, evitând însă să răspundă la acuzațiile ce i s'au adus. Temându-se, cum singur mărturisește, «ca nu cumva tăcerea să pară cuiva o capitulare», încearcă să riposteze. Neputându-se disculpa, atacă pe adversari pe motive cu totul în afară din discuție, tinzând astfel să distragă atențiunea dela propria sa vină.

Abilitatea e prea eftină și nu mai prinde. Astfel în loc de a se desvinovăți de acuzația de plagiat și de ignorare a unor principii elementare de arhitectură, acuzație ce-i aduce într'un raport oficial profesorul de archeologie Teohari Antonescu, d-sa se tânguește că «viața» îi este în pericol și caută a-și apăra în publicitate cinstea ca și roadele muncii și *jertfelor* (??) sale» (N. R. R. p. 76.)

La această atitudine simulată i se răspunde la 30 Mai, restabilindu-se faptul cu privire la plagiat.

Deși constrâns a nu se depărta dela discutarea acestui punct, d. M. se strecoară din nou, denunțând ca plagiator pe Huelsen, pe acela tocmai pe care el l'a tradus fără a-l fi citat. În loc de argumente, de probe, găsim însă o serie de vulgarități la adresa celor

cari l-au criticat: «terciul bârfelilor, pehlivănie, articol păcătos, sâcâeală răutăcioasă, mistificator ordinar» etc. Iar când a epuizat stocul propriu, mai împrumută și dela alții epitete în contra mea, tratându-mă chiar drept «câne».

În orice altă împrejurare n'ași fi întârziat să răspund și d-lui M. după cum i se cuvine. Respectul datorit însă prestigiului Universităților, care urmează să-și dea în curând verdictul față de candidații prezentați, mă împiedică de a urma calea obișnuită în asemenea ocazii. D-l M. rămâne singur responsabil de a fi coborât discuția științifică, în chestia archeologiei, la o afacere cu totul personală și de a fi răspuns prin insulte la argumente și dovezi aduse sub formă de citații netrunchiate. Nu-l pot urma pe această cale, căci nu e de demnitatea unui aspirant la Universitate să transforme candidatura într'un pugilat, fie el redus chiar numai la o improșcare cu trivialități ca acele ale d-lui M.

Și nici acum, ca și în trecut, nu ași fi intervenit în această discuție, în care Universitățile au să-și dea ultimul cuvânt, dacă d-l M. nu ar fi uzat de procedarea nepermisă de a atacă acum pe răposatul Teohari Antonescu denaturându-i afirmările. De aceia m'am crezut dator să restabilesc în lumina lor adevărată afirmările lui T. A. Acesta a fost singurul rost al articolului meu, în care am evitat anume orice introducere de elemente nouă. M'am ferit de asemenea de aprecieri personale asupra d-lui M. și a lucrărilor sale, socotind că nu se cuvine ca între ei să se aprecieze singuri antagoniștii. În discuție este dar numai raportul oficial al lui T. A. care prezintă cu atât mai mare importanță, cu cât nu este numai părerea personală a răposatului, ci a întreg Senatului Universitar din Iași. Acesta, aprobând raportul, a și lăsat cu totul în afară candidatura d-lui M., oprindu-se numai asupra celorlalți doi candidați.

Neputând înlătură existența raportului — pe care rămâne bine stabilit că îl cunoștea cu mult înainte de moartea autorului său — M. se încearcă a-i falsifică înțelesul. Astfel, deși prin restabilirea textului întreg al lui T. A. am dovedit că acesta îl acuză de plagiat, totuși, din nou d-l M. prin procedarea sa de trunchierea citatelor, insistă că «cu toată intenția vădit dușmănoasă(?) T. A. n'a putut la urmă să nu declare sincer(?) că «îi este cu desăvârșire cu neputință de a mă acuză de plagiat». Din textul original al lui T. A. reese tocmai contrariul.

Stăruința cu care d-l M. denaturează adevărul ne dispensează de a califica cinstea metodei sale în discuție. Ne abținem de asemenea de a caracteriza bănuiala ce d-sa aruncă asupra profesorilor universitari, acuzându-i fie de rea credință, fie de parțialitate față de d-sa, și prezentându-i ca pe niște mistificați. Căci altul nu poate fi sensul insinuării cu care își termină articolul, pretinzând că eu «am înșelat și mi-am bătut joc de buna credință a unor persoane onorabile și sus puse, făcându-le să susție o absurditate». Aceasta e considerarea ce d-l M. are față de cei mai de seamă profesori ai facultăților noastre, cari au comis păcatul, într'adevăr mare, de a fi motivat în scris chiar părerea lor contra teoriilor și lucrărilor archeologice ale d-sale.

Când astfel sunt tratați foștii săi profesori chiar, nu mai am cuvânt să mă plâng de criticile cu totul personale ce mi se aduc. De aceea n'am să relevez aprecierile personale ale d-lui M. asupra lucrării și activității mele, asupra cărora, alții mai competenți și — mai ales — mai puțini interesați și pătimiși sunt chemați să se pronunțe. De asemeni nu am să revin asupra imputărilor aduse de alții și reeditate acum de d-l M., căci toate acestea au fost vidate la vremea lor, pe când d-l M. nu s'a spălat încă de acuzarea de plagiat ce-l apasă.

Din ultimul d-sale răspuns voi releva dar numai faptele precise aduse în discuție, dovedind lipsa lor de temei și deci, încă odată, reaua credință a autorului lor. Astfel, la acuzația că în calitate de profesor la școala de arte frumoase «nu am făcut, cum eram dator, măcar o lecție de estetică», răspund că din potrivă am făcut cursul complet, la vremea lui: iar anul acesta, al 12-lea de profesorat, l-am încheiat fără a fi lipsit dela datorie nici o singură dată. Acestea se pot certifica și de direcția școlii și de organele ministeriale care au controlat activitatea mea. În schimb însă, ar putea d-l M. să ne explice cum de a fost păsuیت ca în decurs de un an—și încă an de probă—să nu fi ținut de cât 15 (cincisprezece) prelegeri, după cum rezultă din chiar condica de prezență dela Universitate?

Când astfel își împlinește chiar cele mai elementare îndatoriri ale sale, mai îi este oare îngăduit d-lui M. să mai vorbească de «jertfe» ce se tot laudă că a adus? Ori înțelege prin «jertfe» concediile din oficiu, bursele și ajutoarele de cari, deși d'abia venit în țară dela Pesta la 1889, s'a tot bucurat aproape neîntrerupt

până acum în urmă? Ori consideră un sacrificiu ocuparea fără nici un concurs atât a bursei cât și a suplinirii ce ocupă acum, și faptului că la ultimul concurs, deși singur candidat, s'a retras după ce se înscrișese? Sau crede că a făcut un sacrificiu retrăgându-se din funcțiunea ce ocupa la Academia Română, de unde a fost înlăturat pentru incapacitate de lucru? Sau se resemnează a considera ca o mare jertfă că nu protestează contra distrugerii ce Academia a hotărât mai zilele trecute a coalelor de traduceri din grecește făcute de d-sa și cari din cauza prea numeroaselor erori trebuiesc refăcute?

A fi menținut într'o funcție pentru care singur a declarat că nu are pregătirea cerută, a fi beneficiat de concedii și supliniri cu burse și ajutoare timp de aproape zece ani, iar în schimbul tuturor acestor avantagii a ne fi dat o traducere și un plagiat, care a fost și el scump plătit de Stat, acestea să fie oare «roadele muncii și *jertfelor* sale»? Nu însă din partea d-lui M., ci din partea acelora ce i le-au acordat, constitue toate acestea jertfe inutile, și nu d-sa se poate dar lăudă cu ele.

Ultima insinuare a d-lui M. față de mine se zdrobește prin în săș contradicția în care cade singur autorul ei. Pe pe o parte d-sa pretinde că «întrebuințez gudurări sau tămâeli cu schepsis către cei puternici dela cari pot avea un folos», iar mai la vale tot d-sa mă acuză de «obraznicie și lipsă de bună cuviință față de autoritățile superioare de care atârnu».

Nedumerirea și contrazicerea d-lui M., se explică. O fire ca a sa, care toată viața s'a mulțumit ca la umbră, pe tăcute, să încaseze marile «jertfe» ce am enumerat, nu poate neapărat să conceapă atitudinea aceluia care, în numeroasele ocazii în cari s'a manifestat a fost obligat să recunoască atât meritele cât și scăderile persoanelor și operilor ce a analizat. De asemeni un caracter umil nu poate îngădui ca un altul, în apărarea muncii și a idealului său, să fi fost nevoit să întrebuințeze poate uneori și mijloace mai energice. Că, departe de a mă «gudura» pe lângă cei mari, în vederea vreunui folos, din potrivă nu am cruțat nici chiar pe cei mai puternici, reese chiar din înșirarea numelor date de d. M. Eră de prevăzut dar ca în urma acestor critici, nu totdeauna blajine — o recunosc — să-mi fi atras ură celor atinși. Aceștia, în mod firesc, revarsă acum toată favoarea lor asupra antagonistului

meu d. M., care ar trebui să-mi fie chiar recunoscător pentru neașteptatul și nemeritul sprijin ce fără de voie îi aduc astfel.

Mie îmi rămâne însă satisfacția sufletească, că din toată această luptă în interesul artei naționale a rezultat ceea ce se poate vedea. De fapt aceasta s'a văzut nu numai aci, ci peste graniță cu ocazia Expozițiilor internaționale și a conferințelor ce am fost solicitat să fac de autorități speciale în materie.

Dar, aprecierea importanței luptei în vederea unei mișcări artistice naționale nu se poate cere d-lui M., care veșnic a rămas cu desăvârșire străin de asemenea preocupări și de greutatea întâmpinate de cei cari luptă într'acest scop.

Un singur lucru s'ar putea pretinde dela d. M. — în calitatea sa mai ales de candidat la profesorat — și tocmai acela nu-l face. Anume, de a se desvinovăți în mod leal — dacă mai e posibil — de acuzarea de plagiat și de ignorarea unor principii elementare de arhitectură, acuzare ce i s'a adus prin Raportul oficial al Universității din Iași. Acesta rămâne singurul punct în discuție.

* * *

Pentru a curma discuția cu d. M., am adresat în Nr. de 17 Iunie d-lui Director al N. R. R., următoarea scrisoare :

Vă mulțumesc pentru liberalitatea cu care ați deschis coloanele acestei reviste discuțiilor asupra archeologiei. Mai ales însă vă sunt recunoscător pentru îngăduința, într'adevăr mare, față de trivialitățile ce d. Murnu a găsit cu cale să strecoare cu acest prilej, și cari merită să fie reținute, spre caracterizarea d-sale. La enumerarea făcută în Nr. din 13 c., al N. R. R., voi adăoga deci și următoarele specimele, culese numai din cele două pagini și jumătate ale ultimului său articol.

Căci în loc de dovezi în contra plagiatului ce-l apasă, și în loc de lămuriri asupra falsei interpretări și traduceri a termenilor arhitectonici, singurele puncte în discuție, d. M., răspunde prin : «*proectile levantine, postîșa penelor false, șandramaua de minciuni și clevetiri, a înjură, fără lege și sfințenie, minciună sfruntată, acuzație stupidă, impertinență, căi mârșave, calomniator ordinar, parazit, venetic, mistificator, agramat, patentat ignorant, acaparator, tiran necruțător, slugă și lingușitor, veninos mușcător*» etc., din cari unele se repetă chiar de mai multe ori. Iar culmea o

atinge repetând epitetul de «câne», ce-i este atât de scump, și pe care-l întărește încă prin acel de ..«canalie»...!

Respectând adevărul maximei «le style c'est l'homme», incheiu orice discuție cu d. M.

Căci veți recunoaște, desigur, d-le Director. că-mi este imposibil să mai stau de vorbă pe asemenea teren cu acela, care a abuzat în așa chip cavaleresc de declarația ce am făcut, că respectul datorit prestigiului universitar mă împiedică de a transforma candidatura într'un pugilat. Las deci d-lui M., gloria întreagă de a fi coborât așa de jos nivelul unei discuțiuni academice, și las Senatulni universitar să aprecieze după cum se cuvine, metoda de argumentare inaugurată cu atâta succes de către candidatul d. M.

Dacă acum recurg din nou la ospitalitatea revistei Dv., o fac nu pentru a mai răspunde d-lui M., ci pentru a da o nouă dovadă a felului cum d-sa denaturează chiar faptele cele mai evidente. Pe lângă cele arătate altădată, relevez aci două cazuri nouă, aduse în discuție de d-sa. Astfel, într'unul din răspunsurile sale d. M., m'a acuzat, din cer senin, că nu am făcut «măcar o lecție de estetică». În realitate am făcut după cum am dovedit «cursul complet la vremea lui». Nemulțumit, d-sa taxează răspunsul meu de «șiret și-n doi peri, dat anume ca să înșele». Totuși explicația dată de mine e singura adevărată, cursul de estetică făcându-se ca o încheiere a celui de istoria artelor, deci la epoce ce se repetă regulat «la vremea lor». Unde e șiretenia, unde e înșelarea?

În legătură cu această acuzare a sa, am arătat că pe când eu îmi fac de 12 ani cu cea mai mare regularitate cursurile, d-sa în schimb n'a ținut în anul său de probă chiar, decât 15 prelegeri. D. M., pretinde că l'am calomniat. E o «minciună sfruntată» adaogă d-sa; «am făcut de *doi ani încoace* câte *trei* ore pe săptămână» (sublinierile îi aparțin) așa încât cursul în total se ridică la cel puțin de trei ori atâta cât afirmă calomniatorul meu». La aceste afirmări ale d-lui M., opun condica de prezență a Universității. Din ea rezultă, cum lesne puteți controla și d-v., că suplinitorul d. M., cel numit în potrive avizului facultății, a făcut în anul său de probă 15 prelegeri numai. Și anume: la 2, 9 și 15 Dec. 908; 20 și 26 Ian. 909; 3 și 10 Febr. 10 și 17 Mart; 14 și 21 April; 5, 15, 19 și 26 Mai. Deci, din cele 6 luni, la câte a redus d-sa anul universitar, în 4 din ele a făcut numai câte 2 (două) prelegeri pe lună. În sarcina cui cade deci «minciuna sfrun-

tată» cu care mă sfida d. M.? Despre natura acelor prelegeri, la cari nu asistă nici chiar toți studenții obligați a urma cursul, necum și alți auditori, pe cari desigur că i-ar atrage o asemenea materie fiind bine expusă, sunteți desigur destul de informat, pentru a nu fi nevoit să mai insist aci. De reținut e faptul cum își îndeplinește chiar cea mai elementară datorie d. M., cel care se laudă cu munca și cu jertfele sale.

Iubirea de adevăr a d-lui M., reese tot atât de clar și din alt caz, ce voi expune pe scurt aci. D. M., lăudându-se cu «roadele muncii și jertfelor sale, mi-am promis a-i aminti că numai «jertfe nu se pot numi «congediile din oficiu, bursele și ajutoarele» de cari s'a tot bucurat. Această afirmare a mea d. M., o consideră ca o «acuză mai stupidă», asigurându-ne că n'a avut «nici o bursă», subliniind cuvântul, că și-a făcut studiile universitare, ca și în parte doctoratul în streinătate, cu banii părinților săi.

Nu recunoaște decât «un singur ajutor ministerial» ce i s'ar fi acordat după muncă îndelungată de profesor (?). Acest, «singur ajutor al Statului» pare-se a fi fost așa de insuficient, încât, ca un reproș, d. M. adaogă că pe urma lui «familia sa s'a ales cu pierderi și împovărări grele».

La toate aceste opun iarăși următoarele date, luate din monografia oficială a Casei Școalelor, publicată în 1909 asupra Fondurilor Răducanu Simonide și Iosif Niculescu. Din această publicație reese că d. M., s'a înfruptat din ambele aceste fonduri și anume:

Din fondul I. Niculescu i s'a acordat în Martie 903 o bursă pe timp de trei ani, prin simplă decizie ministerială, deși în genere bursele (nu ajutoarele, bineînțeles) se dau prin concurs. Aceasta o știe foarte bine, deși o desminte, și d. M., care a luat chiar parte la o asemenea comisie pentru acordarea unei burse.

Bursa acordată prin grație și fără avisul *Universității*, cum pretinde d. M., i s'a prelungit în urmă până la 1907. Dar cu aceasta deabiă începe seria «jertfelor» d-lui M. Căci tot din acest fond îl mai găsim pe d. M., trecut, în afară de bursă, și cu «ajutoare» ce i s'au acordat în 1904, 906 și 907! Dar nici cu acestea nu se isprăvește seria jertfelor d-sale. În modestia d-sale caracteristică, îl vedem că dă asalt și celuiilalt fond. Astfel, la împărțirea fondului Răducanu Simonidi, găsim pe d. G. M., ca primind ajutoare dela 1899—1900, pe când pregătea doctoratul în filologie

greacă la München. Din acelaș fond vedem însă că i se mai acordă — tot prin decizii ministeriale — în 1906 «spese de drum pentru studiul archeologiei în streinătate», pentru care obținuse bursa din fondul Niculescu. Printr'o altă decizie din 907, i se mai dau și alte ajutoare «pentru excursiuni archeologice la Roma și Florența», în vederea cărora însă i se acordase și prelungirea bursei ce avea.

Acestea fiind bursele și ajutoarele ce se pot constată din tipăriturile oficiale, chiar fără a mai recurge și la alte dosare ne publicate încă, cum ar trebui să taxăm noi desmințirea ce d-l M. ne dă cu atâta seninătate, continuând a se prezenta ca o victimă a «jertfelor» sale ?

Cred că probele aci aduse sunt de ajuns pentru a convinge pe oricine de reaua credință și îndrăsneala fără pereche a d-lui M. Când însăși faptele cele mai evidente, al căror control e la îndemâna ori cui, sunt astfel denaturate de d-sa, lesne se poate deduce ușurința cu care escamotează chestiunile mai greu de controlat.

E o jucărie să negi un plagiat făcut după mai mulți autori, când ai avut curagiul să vrei să desminți o condică de prezență și o publicație oficială. D-l M. a încercat și una și alta:

Iar acum că e demascat, a pierdut măsura chiar a celei mai elementare bune cuviințe, coborând tonul discuțiunii mai prejos decât al celor mai ordinare pamflete. Din fericire, cazul special al d-sale este unic și să nădăjduim că nu va mai găsi imitator. Căci ar fi într'adevăr trist pentru viitorul acestei țări, dacă s'ar mai găsi și alții cari, d'abia veniți în țară ca d-l M. și înainte chiar de a fi dobândit cetățenia, să nu se mulțumiască a primi, pe tăcute, atâtă enormă «jertfe», ci să ne dea și lecții de morală.

Despre neîntemeierea acuzațiunilor cu care acest d. M. a încercat să ponegrească pe acel care din moși-strămoși, cu atâtea veacuri în urmă, a servit țara sa și căruia personal nu i se poate reproșa nici o abatere dela datorie, nu e nevoie să mai insist aci. Necesară însă era, cred, ca pe lângă raportul lui Teohari Antonescu prin care se aduce proba indiscutabilă a plagiatului și a insuficienței științifice a d-lui M., să se dea la iveală și valoarea morală a acestui candidat la Universitate.

Căci nu numai știința, dar și morala trebuie să se predice după înălțimea unei asemenea catedre.

A N E X Ă

Raportul prezentat de profesorul de arheologie Teohari Antonescu Senatului Universitar din Iași și reprodus în «Convorbiri Literare» din Ianuarie 1910.

«Lucrările d-lui Marnu sunt :

1) Lipsite de originalitate, 2) pline de greșeli de fapte și judecăți, un semn vădit că d-sa sau nu cunoaște problemele pe care le tratează, sau le-a studiat pe jumătate ; și în fine 3) *reproduce vorbă cu vorbă în lucrările sale cuvintele altor autori, fără a-și da osteneala să-i citeze, crezând să ne lase cu modul acesta în suflet simțământul că el ar fi adevăratul autor.*

Lucrările d-lui Murnu sunt lipsite de originalitate. Lucrul acesta nu este greu de probat. Una din lucrările sale și cea mai voluminoasă în același timp, «Monumente antice din Roma», este după cum spune singur autorul «un fel de introducere la răspândirea cunoștințelor în direcția manifestației artistice greco-romane». «Paginile, adăogă dânsul, sunt scrise anume pentru cititorii români, întâiu pentru tinerimea studiosă și apoi pentru un public mai mare». Așa dar, lucrarea această urmărește răspândirea cunoștințelor privitoare la arta popoarelor clasice și nici de cum nu are scopul să lămurească și să deslege pentru totdeauna părți întunecate din știința arheologiei.

Cea de a două lucrare, — Portretul elin, — după cum se rostește însuși autorul în prefață, are pretenții mai multe. «Problema aceasta o urmăresc, zice dânsul, de câțiva ani. O muncă trudnică și migăloasă de studiu comparativ, pentru care se cere în adevăr o răbdare și o stăruință de care puțini își dau seamă mai ales la noi». Autorul cu oarecare modestie spune, e drept, «că nu are pretenția să fi deslegat definitiv întreaga problemă complexă a portretului elin ; o asemenea pretenție n'ar avea-o poate nimeni, în starea de față a studiilor iconografice». El s'a mărginit numai să dea unele păreri ale sale pe lângă ale înaintașilor săi.

Din nefericire însă pentru d. M. aceste din urmă cuvinte, mai ales »m'am mărginit numai să dau unele unele păreri ale mele», — sunt în vădită contradicție cu cele ce descoperim noi din studiile celorlalți cercetători asupra portretului elin. Problema portretului până în momentul când apare lucrarea d-lui M. stetea astfel : Înainte de descoperirile mari arheologice, privitoare la opera arhaică elenă, mai toți învățații credeau că portretul elin nu a putut să apară decât în epoca târzie a dezvoltării sculpturii grece : «Arta monumentală grea-

că, zice Förster, care rezumă vederile arheologice până la 1882, când apare lucrarea sa, — *Das Porträt in der griechischen Plastik* — nu a cunoscut în timpurile mai vechi în ce privește figura omenească, decât imagini tipice, fără nici o asemănare cu persoana și aceasta în opoziție cu portretele de mai târziu.

Winter, în «*Die Griech. Porträtkunst*» 1894, folosindu-se de marele descoperiri făcute de Cavvadias pe Acropole, a schimbat felul de vederi asupra acestui punct.

«Mersul artei, zice dânsul, a fost același la Greci ca și la popoarele cultivate din timpul Renașterii: la început în perioada arhaică apare portretul și apoi mai târziu când arta este stăpână pe toate mijloacele sale de exprimare, trece și la înfățișarea mai ideală și tipică a figurilor.

D. M. găsește că această din urmă părere este greșită. Revenind la vechea concepție, el crede că ideea așa cum a fost rostită de Winter e falsă și se întemeiază pe știrile înșelătoare ale tradiției. «Arheologii văd portretul acolo unde nu sunt decât tipuri sau variante de tipuri» scrie d-l M.

Firește, nu am să discut aici această părere, nu am să-i cântăresc acum greutatea argumentelor pe care ea se întemeiază. Este destul să spun, că ea se află dezvoltată cu o bogăție rară de argumente și fapte în lucrarea lui I. Lange, *Darstellung des Menschen*, publicată în traducere germană încă dela 1889; iar d-l M. reproduce în opera sa ceea ce i se pare că este mai interesant. *Une ori până și notele din josul paginilor din opera lui Lange sunt copiate cu neînsemnate schimbări în textul lucrării D-lui M.; și le copiază chiar cu tot aparatul de citate în limba greacă, latină sau italiană de care se folosește și învățatul german.*

— Iar când d-sale i se pare că Lange a fost îndeajuns folosit, își îndreaptă privirile și către alți autori, ca Furtwängler (*Meisterwerke* pp 273.274) Helbig (*Führer I*, p. 180) Winter (Silanion), Bernoulli (*Griech. Ikonographie*) și alții, pe care uneori îi citează în josul paginilor, *alteori însă și aceasta mai des, îi trece cu vederea, deși le răpește ideile lor.*

Metoda de cercetare a d-lui M. este deci foarte simplă.

În fiecare capitol caută de obicei o idee generală conducătoare, pe care încearcă s'o înfățișeze și s'o desvâlue pe o sumă de fapte și de argumente.

Ideea conducătoare însă cași faptele și argumentele sunt uneori împrumutate dela un autor străin; numai rânduirea lor este alta decât le găsim la împrumutător. Dacă din întâmplare asupra aceleiași idei își rostesc gândul lor mai mulți autori în același timp, d. M. potrivește în totdeanna ca ideile și chiar frazele unuia să fie întreșesute cu ideile și frazele altuia, așa încât ne este cu desăvârșire cu neputință să-l învinuim de plagiat sau copiat în desfășurarea problemei sale, cu toate că nu este idee, nu este argument care să nu fi fost împrumutat.

Față cu acest fapt înțelegem ușor cât adevăr cuprinde fraza d-lui M. din prefață că în întreaga sa lucrare, el «s'a mărginit să-și dea unele păreri ale sale în această chestie».

Dar dacă lucrările d-lui Murnu, sunt lipsite de originalitate, ele au în ace'ăș timp și neajunsul că *sunt pline de greșeli de fapte și judecăți*, un semn vădit, cum am mai spus, că *d-sa sau nu cunoaște problemele pe cari le tratează sau le-a studiat pe jumătate.*

Câteva exemple. Lucrarea «Portretul elin» cuprinde la început chiar un paragraf întreg, în care autorul caută să ne convingă, «că dalta sculptorului egiptean n'a voit și n'a putut să dea imaginea individuală a unei anumite persoane»: că prin urmare arta egipteană n'a cunoscut portretul.

Această idee, mărturisesc, este proprie autorului nostru: ea în orice caz n'a mai fost rostită de nimeni până la d-sa. «Pentru susținerea unei asemenea concepții — ca să repet însăși cuvintele d-lui M. — adică neexistența portretului în arta egipteană, ne lipsește orice dovadă externă: controlul nu se poate face nici pe baza modelului viu, nici pe baza vreunei mărturisiri scrise».

Și cu toate acestea cine nu știe cât de strânsă legătură eră în Egipt între sculptură și credința unei vieți — dincolo de moarte. Acestei credințe, care o găsim deplin formată încă mai înainte de clădirii marilor piramide, se datorește concepția unei reproduceri exacte a figurii mortului în acele numeroase imagini, săpate în piatră, în bronz sau în lemn, imagini care se depuneau în groapa celui dispărut. Credința eră că sufletul mortului, acea scânteie dumnezească sau dublul, cum îl numeau Egiptenii, după ce se despărțea de trup și trecea printr'o nesfârșită înlănțuire de peripeții, ajungea în fine înaintea scaunului lui Osiris, în palatele de aramă, unde putea să se bucure mii de mii de ani de liniștea neturburată a fericirilor din raiul ceresc. Din când în când însă, dublul, cuprins de nebiruita sete de a-și revedea trupul cu care el a pățimit și s'a înveselit pe pământ se coboară din înălțimile cerului și își caută cadavrul său.

Și eră o nenorocire înfiorătoare pentru toate rudele rămase în viață dacă dublul ar fi fost nevoit să rătăcească veșnic pe pământ în căutarea tovarășului său de altădată. Din această credință s'a născut nu numai îmbălsămarea mortului, nu numai înălțarea acelor năprasnice piramide, nu numai a acelor ganguri subpământene ascunse, menite să înșele pe cei ce obișnuiau să desgroape și să fure morții din morminte, dar și a acelui obicei de a se reproduce în mai multe exemplare imagina cât mai desăvârșit asemenea cu mortul. Iată cum s'a născut nevoia ca artistul să redea în piatră fără nici o idealizare, și fără nici o schimbare chiar trăsurile cele mai caracteristice ale mortului.

Acest adevăr l'au proclamat fără înconjur toți archeologii, câți s'au ocupat cu arta egipteană, până și Lange pe care d-l M. în alte privințe îl urmează cu atâta credință. Singur d-l M. este de altă părere: *un semn de câtă neindestulătoare pregătire are acest teren. Dar sunt greșeli și mai grave, pe care d-l M. le face.* Vorbind despre ruinile frumoasei Basilice Iulia din For, d-l M. ne adaogă următoarele cuvinte; «Greul acestei clădiri cu bolți crucișe și cu un rând de arcade asemănătoare îl purtau 114 pilaștri tari de cărămidă îmbrăcați în marmură» etc.

La cuvintele de «bolți crucișate», nevoit am fost să caut o lămurire. Această lămurire n'am putut-o află decât punând față în față cuvintele din opera d-lui M. cu ce e din lucrarea lui Huelsen, Das Forum Romanum p. 59, de unde autorul nostru copiază cuvânt cu cuvânt descrierea sa.

Acı în loc de «bolți crucișe» găsim expresia germană de «Tonnengewölbe». Se știe însă că Tonnengewölbe germanul nu este altceva decât expresiunea franceză de «voute à plein cintre», adică pe românește, boltă în semicerc. Această greșală ne dovedește până la evidență că d-l M. n'are habar de expresi-

siunile întrebuițate în arhitectură, cu atât mai puțin despre alcătuirea formelor arhitectonice.

De asemeni, mai departe descriindu-ne basilica lui Constantin, după ce se înființează cu o precizie uimitoare planul și întreaga întocmire a clădirii, — *descriere copiată de asemeni din Huelsen*, p. 216 — el adaugă următoarele cuvinte: «simplitatea și mărimea planului arhitectonic executat cu grandiosul sistem al arcadelor cu bolți albiate de câte trei sau patru pilaștri», sunt așa de ciudate și așa de lipsite de sens, în cât firește, a trebuit să mă îndrept din nou către autorul german, de unde d-l M. împrumutase și această scriere. În adevăr, aici am găsit lămurirea pe care o căutam. «Nur vier mächtige Pfeiler, scrie germanul, stützen die Tonnengewölbe der Seitenschiffe und die Kreuzgewölbe des Mittelschiffes; der überdeckte Flächenraum beträgt 6000 q. m». Așa dar, ceea ce d-l M. traduce, prin «bolți albiate de câte trei sau patru pilaștri, nu sunt în fond decât acele «Kreuzgewölbe», care în limbajul arhitectonic se traduc prin francezul voūte à arête, sau pe românește bolți încrucișate, care tăindu-se perpendicular una pe alta alcătuiesc 4 triunghinri sferice cu 4 muchii care în partea de jos se reazimă pe 4, și numai pe 4, pilaștri, iar nu pe 3 sau 4 pilaștri, cum din neștiință traduce d-l M. Firește s'ar părea că aceste observări sunt de mică însemnătate: în realitate însă ele ne deschid de odată perspective largi în sfera cunoștințelor d-l M. și ne fac să ne dăm seamă foarte bine de insuficiența studiilor sale.

De asemeni, d. Murnu în precuvântare ne spune că fiecare «autor trebuie să trateze lucrurile din punctul său de vedere sau după cerințele cititorilor către care se adresează și care sunt ai patriei sale în primul rând».

Când vine vorba despre Columna traiană, un monument cu adevărat național căci într'însul se înfățișează trecutul strămoșilor noștri, nu găseș e să spue decât foarte puține lucruri, de obicei reproduce cu unele schimbări spusele lui Thédenat, le Forum romain, asupra aceluiași lucru.

Însă fiindcă subiectul eră național, d-sa s'a găsit îndatorat să mai adauge ceva. și acest ceva îl împrumută dela lucrarea lui Cichorius, die Reliefe d. Trajanssäule.

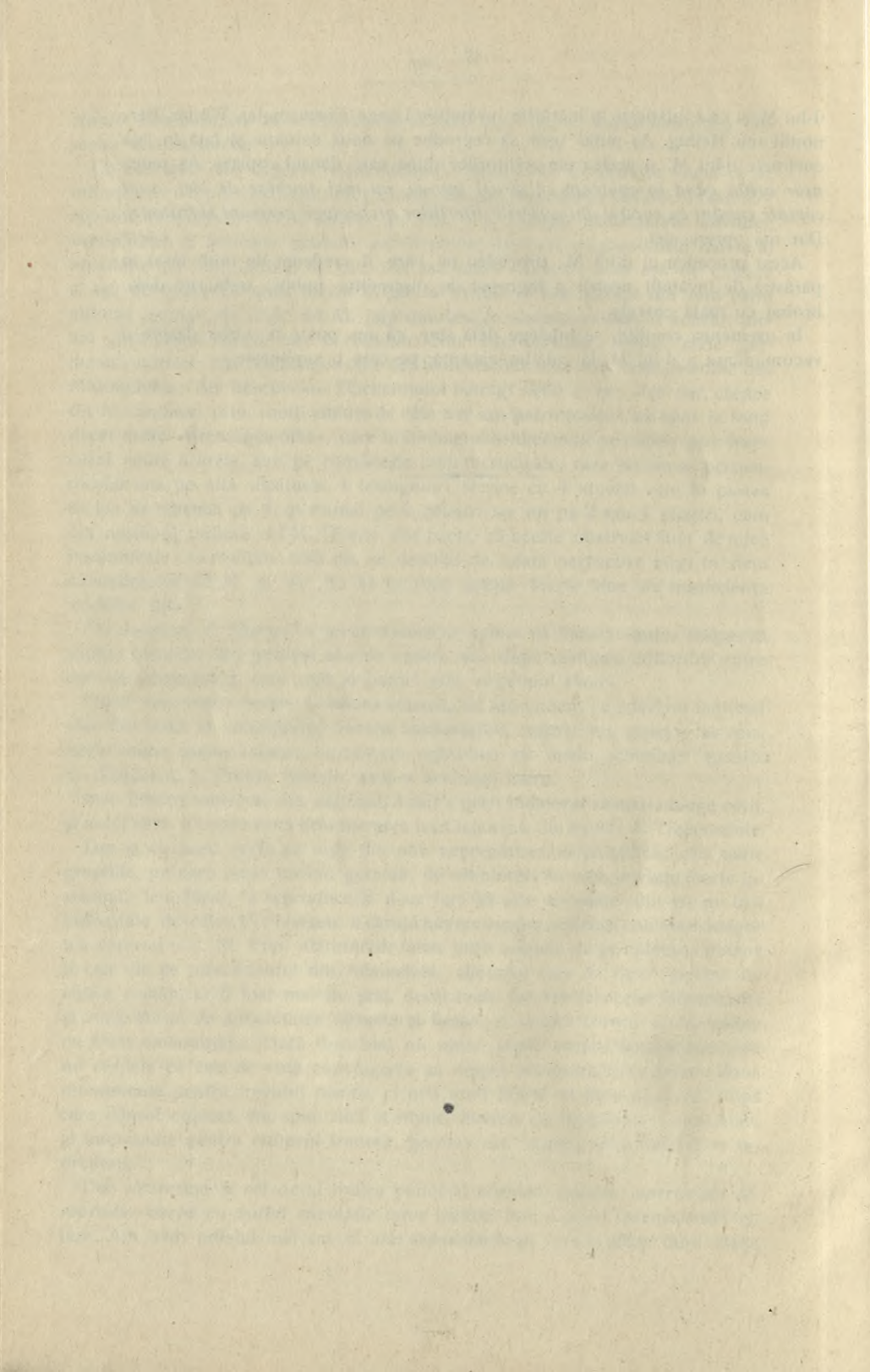
Dar și cu acest prilej se vede din nou nepregătirea sa științifică; căci toate greșelile, pe care acest învățat german, de altminteri în alțe privințe foarte însemnat, le-a făcut, le reproduce și d-sa, fără să știe că multe din ele au fost îndreptate de către E. Petersen, a'căruia lucrare asupra aceleiași columne desigur n'a cercetat-o d. M. Erau alăturări de făcut între scenele de pe columna traiană și cele de pe monumentul din Adamclissi, alăturări care de sigur pentru un cititor român, ar fi fost mai de preț, decât toate descrierile acelor monumente și ruini lășate de antichitatea romană și Roma, și asupra cărora d. M. stărue cu atâta amănunțime. Dacă d-sa însă nu spune nimic asupra acestui punct, să nu credem că este de vină convingerea sa despre neînsemnătatea acestor două monumente pentru trecutul nostru, ci mai mult faptul că autorii streini, după care dânsul copiază, nu spun nici ei nimic, fiindcă nu le găseau însemnătate și interesante pentru cititorul francez, german sau englez, către care ei se îndreptau.

Dar să trecem la cel de al treilea punct al criticilor noastre: *operile d-l M. reproduc vorbă cu vorbă cuvintele altor autori*, fără a-și da osteneala să-i citeze. Am avut prilejul mai sus să arăt asemănările pe care le aflăm între ideile

d-lui M. și cele înfățișate în lucrările învățaților Lange, Furtwängler, Winter, Bernoulli sau Helbig. Aș putea ușor să reproduc pe două coloane și față în față cuvintele d-lui M. și acelea ale scriitorilor după care dânsul copiază. Aș putea ușor arăta până la evidență că șiruri întregi, nu mai vorbesc de idei, sunt copiate cuvânt cu cuvânt din scrierile diferiților archeologi, germani și francezi. Dar mă opresc aici.

Acest procedeu al d-lui M., procedeu pe care îl credeam de mult lăsat în părăsire de învățatii noștrii și îngropat de discreditul public, trebuie desabrobat cu toată energia.

În asemenea condiții, se înțelege dela sine, că nu poate fi vorba despre o recomandare a d-lui M. la catedra vacantă, pe care o suplinește.»

DE ACELAȘ:

1. *Arta în România*, vol. I: *Studii critice*, București, 1909.
 2. » » » » II: *Din antichitate și actualitate*.
 3. Muzeul Neamului românesc, București, 1909.
 4. Rumänische Volks Kunst, București, 1910.
 5. Denkmalpflege in Rumänien, Braunschweig, 1906.
 6. Catalogul Muzeului Aman, București, 1908.
 7. Biserica din Filipeștii de pădure, în colaborare cu G. Balș și N. Ghika, București, 1908.
 8. Arta publică, București, 1906.
-